

LUNDS UNIVERSITET

Socialhögskolan
SOL 614
Socialt arbete med barn och unga
HT 2006

Objektivitet i socialt arbete

- En småskalig undersökning av det sociala arbetets möjligheter och svårigheter med objektivitet vid beslutsfattande i frågor som rör barn o unga

Författare: Erik Berglund
Kristina Nordström

Handledare: Helene Lahti Edmark

Abstract

Swedish law is very keen on the fact that every person should be treated equal when facing the legal system. When it comes to cases concerning children, social workers and judges are expected to strictly obey the rules of the law but at the same time make individual judgements based on the best interest of the child, something that requires a great deal of empathy and knowledge. Is it possible to live up to the maxim about equality and to simultaneously see the individual needs? With so many different parties and angles in the case, how does one manage to make a solid appraisal of the situation that truly serves the best interest of the child?

The purpose of this study was to examine the capability within the social services with focus on objectivity. More specifically it's aim was to find out how the social workers and judges see their capability of being objective in the investigations concerning children. As the study was based on the professional's experiences the questions were quite vague at the beginning and were specified during the conversations. Hence we were able to adjust the question form to the people interviewed instead of vice versa. Eleven social workers and judges were asked to discuss this issue of whom nine – three judges and six social workers - accepted. The analysis is based on a presentation of the interview material compared with the theoretical aspects we have chosen. We were particularly looking for possible differences and similarities in the way that the social workers and judges approach the dilemmas of combining law and other regulations with empathy – all in the light of objectivity. We were also looking for different ways of relating to the term “The best interest of the child” and how it was united with an objective state of the art.

The study showed both similarities and differences in the civil servant's way of thinking. Overall, a great awareness of the complexity of investigations were noticed, moreover a great ability of self-reflection. Practically all nine claimed that a completely objective state of mind is impossible to attain, which is interesting considering that people working with laws is working in accordance with the principal of objectivity. The interviewees all gave examples of things that can go wrong due to lack of awareness and the risk of confusing the professional opinion with personal values. What affected the servants seemed to be somewhat different but a personal influence was recognized by everybody. The common way of securing an objective way of thinking was to discuss the cases with colleagues and some also had the habit of frequently sharing the written documents with their clients. The results somewhat shows theoretical demands that turned into practice come out a little different due to human factors.

Förord

Vi visste från början att vi valt att skriva ett arbete som skulle bli svårt då det handlar om väldigt abstrakta begrepp. Trots att det varit en utmaning har det varit väldigt spännande och gett oss mycket att fundera över.

Arbetet med uppsatsen har även givit oss en bättre insikt i det sociala arbetets komplexitet. Flera av våra intervjupersoner har uttryckt att våra frågor har väckt nya tankar, något vi ser som positivt.

Ett stort tack riktar vi till våra intervjupersoner som tagit sig tid att delta i vår studie. Vi vill även tacka vår handledare Helene Lahti Edmark som varit ett stort stöd under arbetets gång. Sist vill vi tacka Morten Klemme Nielsen för hjälp med avgränsning och litteraturtips.

1 INLEDNING.....	4
1.1 PROBLEMFÖRMULERING	4
1.2 SYFTE.....	5
1.3 FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.4 DEFINITION AV CENTRALA BEGREPP	6
1.5 METOD	7
1.5.1 <i>Datainsamling</i>	7
1.5.2 <i>Urval och avgränsning</i>	7
1.5.3 <i>Genomförande</i>	8
1.5.4 <i>Bearbetning</i>	9
1.5.5 <i>Fortsatt framställning</i>	9
2 TIDIGARE FORSKNING.....	10
2.1 OBJEKTIVITET SOM BEGREPP OCH FENOMEN	11
2.2 LIKHET INFÖR LAGEN.....	12
2.2.1 <i>Barnets vilja och bästa i rättsliga processer</i>	13
2.3 KOGNITIV TEORI	13
2.4 TERAPEUTENS RÄTT	14
3 TEORETISKA REFERENSRAMAR	15
3.1 PSYKOLOGISK TEORI.....	15
3.1.1 <i>Kognitiv teori</i>	15
3.1.2 <i>Joharis fönster</i>	16
3.2 SOCIALTJÄNST OCH DOMSTOL - AKTÖRERNAS ROLLER	17
3.2.1 <i>Den terapeutiska logiken</i>	17
3.2.2 <i>Den rättsliga logiken</i>	18
3.2.3 <i>I rättssalen</i>	18
3.3 LAGTEXT OCH RIKTLINJER.....	19
3.3.1 <i>Om objektivitet och likhet inför lagen</i>	19
3.3.2 <i>Om barnets bästa</i>	20
3.4 DOMSTOLSPRAXIS.....	22
4 PRESENTATION AV EMPIRI OCH ANALYS.....	24
4.1 INTERVJUPERSONERNAS DEFINITIONER	24
4.2 OBJEKTIVITET I TEORI OCH PRAKTIK	26
4.3 YTTRE PÅVERKANSAKTÖRER	28
4.3.1 <i>Etniska skillnader och verbal förmåga</i>	31
4.4 INRE PÅVERKANSAKTÖRER	32
4.5 FRÄMJANDE FAKTORER.....	34
4.6 FÖRSVÅRANDE FAKTORER.....	36
4.7 OLIKA BEHANDLING	38
4.8 VIKTEN AV ETT OBJEKTIVT FÖRHÅLLNINGSSÄTT	40
4.9 KONSEKVENSER AV BRISTANDE OBJEKTIVITET	41
4.10 BARNETS BÄSTA.....	44
5 JÄMFÖRELSE MED TIDIGARE FORSKNING	46
5.1 OBJEKTIVITET	47
5.2 LIKHET INFÖR LAGEN	48
6 DISKUSSION.....	49
KÄLLFÖRTECKNING	53
BILAGA 1 - INTERVJUMALL	54

1 Inledning

Denna uppsats bygger på teori och lagtext ställd mot empiri och syftar till att lyfta fram ett dilemma som socialarbetare dagligen ställs inför. Så här i slutet av vår utbildning kan vi konstatera att vi lärt oss ett förhållningssätt som är delvis paradoxalt. Å ena sidan har vi studerat flera lagar och lärt oss vikten av likhet och rättsäkerhet, å andra sidan har vi fått lära oss att vi ska använda oss själva som verktyg i de utredningar och bedömningar vi gör. Detta fick oss att fundera på hur pass förmögna vi är att hantera kraven på likhet inför lagen i förhållande till den bedömningsfrihet som råder inom ramarna för lagen. Här tog vi fasta på objektivitetsprincipen som i korthet (hela texten finns längre fram) innebär att ”domstolarna och myndigheterna skall beakta allas likhet inför lagen och vara sakliga och opartiska” (www.ne.se). Här förklaras alltså ett objektivt förhållningssätt som lika behandling. Eftersom lagen står över andra regler och förhållningssätt tyckte vi det skulle vara intressant att utgå från denna princip och undersöka hur socialarbetare och jurister i Skåne anpassar sitt arbete efter den. Särskilt komplicerat tänkte vi oss att det kunde bli när utredningar och bedömningar gäller barn och unga eftersom det är en sårbar och utsatt grupp som ofta väcker starka känslor. Därmed avgränsade vi vår studie till denna målgrupp.

1.1 Problemformulering

I regeringsformen i svensk grundlag står det klart att den offentliga makten ska ”utövas med respekt för alla människors lika värde” (www.riksdagen.se). Samtidigt menar den psykologiska kognitiva teorin att vi utgår från högst personliga bilder av verkligheten när vi tolkar och reagerar på vår omvärld (Palm, 1994). I det sociala arbetet är socialsekreterare styrda av lagstiftning om hur de ska utföra sina uppgifter, både juridiska och etiska riktlinjer som ofta handlar om rättvis behandling av olika parter, men socialsekreterare och rådmän ska även ta ställning och i ärenden som gäller barn ska de stå på barnets sida. Går det att välja sida från början och ändå utföra arbetet opartiskt? Inom socialt arbete har de juridiska besluten ofta stor inverkan på en människas liv. Vi tyckte det vore intressant att veta hur de yrkesaktiva såg på hur man ska översätta de teoretiska kraven om likabehandling och lika värde som finns till sitt

praktiska arbete. Vi blev också nyfikna på om socialarbetare och domare likställde begreppen objektivitet och likhet inför lagen eller om det fanns andra, individuella tolkningar av begreppet objektivitet. Utöver detta funderade vi på de psykologiska teorier vi lärt oss om under utbildningen som många gånger menar att människan till en viss grad är omedveten om sitt eget beteende. Borde inte detta påverka kraven på likhet och hur går dessa krav på likhet egentligen ihop med våra möjligheter och svårigheter att vara objektiva enligt psykologisk teori? Hur uppfattar beslutsfattarna själva dessa möjligheter och svårigheter? Till detta kommer principen om barnets bästa. Denna princip skulle kunna tolkas som att man som beslutsfattare väljer sida redan från början. Hur tycker beslutsfattarna att de individuella bedömningarna fungerar ihop med kravet på likhet och är likhet alltid eftersträvansvärt?

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att utifrån teori och intervjuer lyfta fram möjligheter och svårigheter med objektivitet vid juridiskt beslutsfattande inom socialt arbete i frågor som rör barn och ungdomar.

1.3 Frågeställningar

- Vad finns det för olika definitioner av begreppet objektivitet?
- I vilken mån kan vi vara objektiva enligt psykologisk teori?
- Vad säger lagen om objektivitet vid juridiska beslut?
- Vad innebär begreppet objektivitet för de olika beslutsfattarna?
- Vad säger sig beslutsfattarna göra för att nå objektivitet?
- Vilka svårigheter med objektivitet upplever beslutsfattarna i fall som rör barn och ungdomar?
- Upplever beslutsfattarna det svårt att förena objektivitet med barnets bästa?

1.4 Definition av centrala begrepp

Eftersom flera av de begrepp som förekommer i vår uppsats är svårdefinierade eller omstridda utgår vi i analysen främst från de definitioner som ges av varje intervjuperson och ställer dem i proportion till varandra. För att ha en bra jämförelsegrund presenterar vi dock här några av de mest centrala begreppen utifrån mer vedertagna definitioner. Fler definitioner av och diskussioner kring begreppet objektivitet kommer att behandlas under kapitlen om tidigare forskning och teoretiska referenser.

Ur Nationalencyklopedin (www.ne.se)

Objektivitet – Saklighet, opartiskhet (motsats subjektivitet), term som i filosofi, samhällsvetenskap och allmän debatt används i ett flertal betydelser.

Rättssäkerhet – Rättssäkerhet präglar enligt gängse språkbruk ett samhälle, där de enskilda i sina inbördes relationer och i sina mellanhavanden med det allmänna kan räkna med den säkerhet som skapas genom rättsregler vilka tillämpas på ett förutsebart och effektivt sätt.

Saklig - inriktad på fakta och inte på värderingar, känslor el. oviktiga detaljer; om muntlig och skriftlig framställning.

Opertisk - som inte gynnar eller missgynnar ngn part.

Värdering - handlingen att sätta ett (positivt eller negativt) värde på något eller resultatet av att utföra en sådan handling.

Likhet inför lagen – Förekommer i Nationalencyklopedin som en förklaring av objektivitetsprincipens innebörd där det står att offentlig förvaltning och offentliga domstolar ska beakta allas likhet inför lagen.

Övriga definitioner

Barnets bästa – I barnombudsmannens rapport från 2005 (br2005:06) beskrivs begreppet barnets bästa som följer: Barnets bästa är ett dynamiskt begrepp som ska utgå från varje enskilt barn. För att barnets bästa ska kunna tillvaratas måste det enskilda barnet göras synligt och sättas i fokus. Bedömningen av vad som är barns bästa i det enskilda fallet ska bygga på kunskap och beprövad erfarenhet i kombination med en bedömning av det enskilda barnets livssituation. Barnombudsmannens uppfattning är att barnets bästa bara kan uppnås i en process där barnet självt ges möjlighet att ge sin syn på det avgörande som ska fattas.

1.5 Metod

1.5.1 Datainsamling

Eftersom vår tanke med undersökningen har varit att få igång ett samtal kring de praktiska och teoretiska svårigheterna kring objektivitet valde vi att utgå från en kvalitativ undersökningsmetod. Vidare, för att ge samtalen eller intervjuerna en viss flexibilitet och frihet men ändå med utgångspunkt från vissa bestämda teman valde vi att konstruera intervjumallen med semistrukturerad disposition (May, 2001). Frågorna i en sådan intervjumall är ofta relativt specificerade men lämnas ändå till viss del öppna för möjligheten att gå in i en dialog med intervjupersonen där denna kan ge svar utifrån egna termer. De semistrukturerade intervjuerna ger därmed en större frihet än de strukturerade att gå djupare in på de olika frågorna. Detta gör å andra sidan det svårare att jämföra olika intervju personer. För vår undersökning var det viktigare att vi kom djupare in på de olika frågorna med varje intervju person än att vi hade material som talde att jämföras och därför passade denna metod vår studie bäst.

1.5.2 Urval och avgränsning

Jämfört med en kvantitativ metod spelar inte urvalet i kvalitativ metod lika stor roll med tanke på representativitet och generalisering men det är däremot viktigt att finna rätt undersökningsspersoner så att det som undersöks faktiskt stämmer med syftet (Holme & Solvang, 1997). Även om vi velat ha en så bred ingång som möjligt i vår undersökning av ämnet har vi valt att göra vissa avgränsningar för att sätta vissa ramar för uppsatsen

och öka validiteten (Thurén, 1991). Vår fokus ligger på objektivitetsfrågan, utöver den har vi valt att avgränsa oss till juridiskt bindande beslut inom socialt arbete och har som en ytterligare precisering valt att titta på de arbetsplatser som behandlar barn- och ungdomsfrågor. Att vi inte gjorde ytterligare avgränsningar berodde på att vi ville vara öppna för olika typer av dilemman som kunde komma upp i intervjuerna och vi ansåg att en alltför snäv avgränsning kunde begränsa dessa möjligheter. Vi tog kontakt med olika instanser som arbetar med barn- och ungdomsfrågor. Främst tog vi kontakt via telefon och ringde då till olika barn- och ungdomsenheter i Skåne. Vi ringde även till länsrätt och tingsrätt i Malmö och Lund. Ett försök gjordes att få kontakt med en socialsekreterare hos polisen men vid tidpunkten fanns ingen tillgänglig. Målet var att prata med personer från olika arbetsplatser. Av de personer vi kontaktade tackade nio personer ja. Vi koncentrerade oss på socialsekreterare och rådmän som arbetar med barn och ungdomar och vi fann det intressant ur ett genusperspektiv att de tre domare vi fick tag på var män och de sex socialsekreterarna var kvinnor. Detta är dock ingenting vi kommer att behandla i uppsatsen, dels eftersom det ligger utanför vår fokus och dels för att vi har för ont om tid.

1.5.3 Genomförande

Efter diskussioner kring ämnet och lämpliga avgränsningar utarbetade vi frågeställningar, delvis utifrån våra egna funderingar och delvis utifrån Göran Hermeréns definitioner av begreppet objektivitet, Hermerén presenteras vidare i kapitlet om tidigare forskning. Vi mötte våra intervjupersoner på deras respektive arbetsplatser med något undantag där lokaler på socialhögskolan användes. Intervjuerna genomfördes i form av samtal med en intervjuare och en intervjuperson förutom i två fall där förhållandet var två intervjupersoner och två intervjuare. Samtalet spelades in på band med ett undantag då intervjupersonen sade nej till att bli inspelad och intervjuerna skrevs ut och analyserades. Intervjuernas längd har ett genomsnitt på cirka 50 minuter. Intervjumallen utformades i tre olika avsnitt (se bilaga 1). Den första delen innehöll ett antal allmänna frågor om objektivitet för att intervjupersonen skulle få presentera sin egen tolkning av begreppet, en utgångspunkt för kommande frågor. Avsnitt två handlade om objektivitetsfrågan i förhållande till intervjupersonernas arbetsplats. Även några frågor i rent informationssyfte ställdes för att få en klar bild av varje intervjupersons arbetsuppgifter och befattning. Det tredje avsnittet behandlade barnets

bästa och lät återigen intervjupersonerna presentera en egen definition varpå de fick tala om hur man praktiskt arbetar för att uppnå detta mål och hur det hänger ihop med objektivitetsfrågan. Mallen omarbetades ett par gånger, dels efter synpunkter från handledare och dels utifrån en synpunkt från en av intervjupersonerna. Mallen skickades med något undantag ut till alla intervjupersonerna via e-post några dagar före intervjun. Efter intervjuerna bad vi om feedback på våra frågor och fick i stort sett uteslutande positiva reaktioner, många uttryckte att det var svåra frågor som krävde eftertanke.

1.5.4 Bearbetning

För att få ut det mesta av vår empiri stämde vi inledningsvis av materialet med det kapitel i Holme och Solvang (1997) som handlar om tolkning av insamlat material. Holme och Solvang menar att man vid tolkning av empiri hela tiden måste vara medveten om vad man gör. Dels måste man vara kritisk till det man läser men även vara kreativ för att kunna finna olika samband. Ibland kan det finnas flera tolkningar av samma utsaga. I vårt analyskapitel gjordes följaktligen en tolkning av materialet i förhållande till de teoretiska utgångspunkter vi presenterat. Vår främsta utgångspunkt här var att ställa psykologiska utgångspunkternas förhållande till objektivitet mot lagens krav på detsamma och att jämföra detta med utsagorna från våra intervjupersoner. Eftersom det är våra intervjupersoners upplevelser som är det centrala i vår undersökning lades fokus i analysen på dessa. En avstämning gjordes med tidigare forskning och ytterligare tankar av mer personlig karaktär samlades till en slutdiskussion.

1.5.5 Fortsatt framställning

Den tidigare forskning vi funnit och valt att presentera behandlar begreppet objektivitet i rättsliga sammanhang, psykologisk forskning om människans verklighetsuppfattning, en studie i rättslig och terapeutisk logik och ett resonemang kring likhet inför lagen. En del av den tidigare forskningen använder vi även som teoretiska referensramar där studier och teorier presenteras mer utförligt. De fyra avsnitten i teorikapitlet valdes utifrån syftet att ringa in våra frågeställningar. Det första avsnittet handlar om den psykologiska teorins syn på vår medvetenhet och vår möjlighet att vara objektiva. Här har vi valt att presentera den kognitiva teorin och Joharis fönster, två teorier som styrker

varandra. Det andra avsnittet behandlar de skilda roller våra intervjupersoner har i sitt arbete, d.v.s. den rättsliga kontra den terapeutiska rollen som representeras av rådmännen kontra socialsekreterarna. Detta avsnitt syftar till att tydliggöra de olika yrkesrollernas sätt att möta objektivitetsfrågan. Efter presentationen av de teoretiska utgångspunkterna gör vi i vårt tredje teoriavsnitt även en presentation av de lagrum vi använder oss av och utgår ifrån. Här börjar vi med ett avsnitt som behandlar lagens krav på likhet och eftersom vår avgränsning sträcker sig till barn och ungdomar har vi även ett avsnitt med lagrum som handlar om barnets bästa. Slutligen presenteras ett kort avsnitt om domstolspraxis vid barnets bästa. Därefter presenteras empirin i samband med en analys. Vi har valt att inte nämna intervjupersonerna vid namn i analysen utan endast i en lista i vår källförteckning, detta eftersom namnen inte är av relevans i själva analysen. Intervjupersonerna skiljs ändå analysen åt genom befattning och numrering så att samma intervjupersons utsagor går att följa. Avslutningsvis görs jämförelser med tidigare forskning och sist följer en slutdiskussion.

2 Tidigare forskning

Ämnet objektivitet, och särskilt då i samband med juridik, har behandlats av flera forskare och författare, både i Sverige och utomlands. Förutom de vi har tagit upp nedan kan nämnas Jareborg (2001), Christian Dahlman (2002) och Kent Greenawalt (1995). Vi har nedan valt att inleda med en mer allmän diskussion om objektivitet för att sedan titta närmare på dess förhållande till lagen.

2.1 Objektivitet som begrepp och fenomen

Moa Forsberg vid Juridiska Fakulteten i Lund har som examensarbete VT 2005 gjort en tvärvetenskaplig litteraturstudie om möjligheten att förhålla sig objektiv inom domstolsväsendet. Studien heter *Objektivitet i rätten - en självklarhet eller en självklar omöjlighet?* och är inriktad på brottsmål. Förutom juridisk litteratur har hon även studerat filosofisk litteratur. Forsberg inleder med att från dessa aspekter behandla begreppet objektivitet och de olika sätt på vilket det används. Bland annat hänvisar hon till gammal filosofisk lära som hävdar att det finns en verklighet oberoende av människans medvetande. Vidare talar hon om socialkonstruktionismens sätt att se på verkligheten som någonting överenskommet mellan grupper av människor. Konstruktivismen i sin tur talar om en verklighet som är skapad inom varje individ i stället för mellan individer. För att reda ut de olika betydelserna av begreppet objektivitet hänvisar Forsberg till Göran Hermerén (1972), professor i medicinsk etik vid Lunds universitet, som delar upp begreppet i fyra frågeställningar:

1. Den analytiska frågan ”vad menas med objektivitet?”
2. Den empiriska frågan ”är det möjligt att uppnå objektivitet och hur påverkar värderingar objektiviteten?”
3. Den normativa frågan ”är objektivitet eftersträvansvärt?”
4. Den strategiska frågan ”hur förhåller man sig objektiv?”

Forsberg (2005) menar att dessa frågeställningar kan besvaras olika beroende på vilken skola man bekänner sig till och förutom de filosofiska skolor hon behandlar tittar hon på hur det svenska domstolsväsendet tolkar dessa frågor idag. Här tittar hon främst på

Hermeréns argument tillsammans med argument av Lars Bergström (1976), professor emeritus i praktisk filosofi vid Stockholms universitet. Båda två söker lämpliga definitioner av begreppet objektivitet utifrån samhällsvetenskaplig forskning. Hermerén talar om saklig, icke missvisande och opartisk som en lämplig definition av begreppet objektivitet. Han talar om saklig korrekthet som någonting som är ”med sanningen överensstämmande”. Bergström i sin tur talar om värderingsfrihet och menar att det är möjligt att uppnå ett värderingsfritt resultat i en verksamhet trots att verksamheten i sig inte är värderingsfri. Vidare hänvisar Forsberg till Gunnar Myrdal (1968) som menade att objektivitet i samhället kan uppnås genom att värderingar medvetandegörs och behandlas öppet. I följande kapitel går Forsberg bland annat in på de processuella regler domstolsväsendet har att rätta sig efter som en garanti för objektivitet, så som regler kring bevisvärdering, processledning och kontrollbarhet. Som avslutning går hon igenom objektivitetsfrågan i förhållande till ett särskilt rättsfall, det s.k. Tumba- målet.

2.2 Likhet inför lagen

Christian Diesen (2005) har tillsammans med Lernerstedt, Lindholm och Pettersson skrivit *Likhet inför lagen* där de undersöker den strukturella diskrimineringen som de anser finns i dagens svenska rättsväsende. Undersökningen bygger på genomgångar av tusentals förundersökningar och domar. I Christian Diesens kapitel om processrättsliga perspektiv gör han en kortare presentation av likhet inför lagen som vi har använt för att ytterligare förklara begreppet. Enligt Diesen går det inte att se på likhet inför lagen som en ofelbar princip, utan det är ett ideal skapat av människor och är därför inget som går att uppnå fullt ut. I rättskipningsprocessen finns flera steg och det kan i alla dessa finnas felbedömningar och misstag som påverkar processen. En konkret verklighet ska jämföras med en abstrakt lag, och dessutom ska rättsföljd i form av straff bestämmas. I samtliga av dessa tre komponenter finns utrymme för att mänskliga misstag kan begås. Fel kan begås pga. olika faktorer, en del av dessa kan hänföras till att personliga eller sociala värderingar får en betydelse som de inte ska ha. Det kan röra sig om klass, etnicitet, religion. Diesen menar att detta inte är något som går att undvika då lagarna bygger på värderingar hos de styrande som skapar dem, och när dessa normer ska tillämpas i praktiken vore det ”illusoriskt” (Diesen, 2005, (s183)) att tro på att denna tillämpning skulle vara helt fri från värderingar och helt objektiv. Enda sättet för att det

skulle fungera helt värderingsfritt vore om rättsskipningen på något sätt skedde mekaniskt enligt Diesen. Principen om likhet inför lagen ses som en viktig del av ett demokratiskt samhälle, men Diesen menar att bli behandlad lika inför lagen är bara en begränsad rättighet så länge samhället i övrigt inte är helt jämlikt. Om vi inte är jämlika när det gäller t ex ekonomiska, sociala eller könsmässiga avseenden finns heller ingen reell förutsättning för att vi skulle kunna vara lika inför lagen (2005).

2.2.1 Barnets vilja och bästa i rättsliga processer

I Sverige skyddas barn så långt det går från den ibland jobbiga juridiska processen. Detta beror mycket på att man ska minska den psykologiska press som kan uppstå. Ofta används t ex till rättegångar videoförhör och sedan slipper barnet vidare inblandning. Föräldrars bestämmanderätt kontra barnets bästa blir en svår avvägning. Ofta går det att ifrågasätta om beslut verkligen tas till barnets bästa. Barnkonventionen artikel 3 innehåller en grundläggande princip med barnets bästa i alla åtgärder som rör barn av offentligt organ. Barnkonventionens artikel 12 säger att barnets åsikter ska stå i relation till ålder och mognad samt tillmätas betydelse därefter. Vad barnet själv anser borde vara en betydelsefull faktor, i många lagstiftningsområden gällande barn finns även paragrafer om medinflytande för barnet. Men frågan är vad som är barnets verkliga vilja. Går det att lita på? Barnet kan uttrycka en vilja som inte stämmer med dess egentliga behov eller vilja. Speciellt svårt är det med barnets vilja eller självbestämmande när det är yngre, det kan då påverkas lättare av olika parter/vårdnadshavare. Förutom de paragrafer som nämner barnets bästa finns ingen precisering i svensk lag av vad ett barnperspektiv innebär förutom i förarbetena till lagstiftningen samt i offentlig utredning som gjordes i samband med FN-konventionens införande. I lagtext framgår att barns rätt ska gå före föräldrar och andra vuxna. Barns intressen och vilja ska socialtjänsten ta reda på men ”utan att barnet för den skull sätts in i svåra valsituationer” (Prop 1996/97: 124, www.regeringen.se).

2.3 Kognitiv teori

Den kognitiva teorin är en sammansättning av flera olika teoretiska grenar inom psykologisk forskning. Terapeuten Aaron Beck är ett av de tyngre namnen när det gäller just beskrivningen av själva terapiformen inom kognitiv teori. Efterföljare till honom är

bland andra kanadensaren Jeremy D. Safran och Zindel V. Segal. Något som fått mer och mer fokus de senare åren är den så kallade konstruktivistiska fokuseringen, framvuxen ur den amerikanska psykologen George Kellys personlighetsteori. Konstruktivismen innebär teorin om att människan skapar sin egen värld, både enskilt och socialt (Palm i Palm, 1994). Mer om den kognitiva teorins utgångspunkter kan läsas i kapitlet om teoretiska referensramar.

2.4 Terapeutens rätt

I sin avhandling *Terapeutens rätt* har Maritha Jacobsson (2006) gjort en studie i vad som skiljer den rättsliga logiken från den terapeutiska. Hon menar att advokater och domare har en annan institutionell logik att hålla sig till. De ska mer än socialsekreterarna ta hänsyn till de rättsliga regler, normer och värderingar som styr deras yrkesutövning. Förutom att strikt själva följa lagarna ska de kontrollera att de efterföljs. Terapeuterna ska å ena sidan ta hänsyn till regler och lagar och å andra sidan fungera som en stödjande part för klienten. Här menar Jacobsson att de olika förhållningssätten kan leda till en spänning mellan de olika aktörerna eftersom de har olika logiker att utgå ifrån (2006). En mer utförlig presentation av Jacobssons avhandling följer i avsnittet med teoretiska referensramar (2006).

3 Teoretiska referensramar

3.1 Psykologisk teori

3.1.1 Kognitiv teori

Ordet kognitioner kommer från latinets *cognitio* och betyder kunskap. Kognitionerna är våra sinnesförmågor och våra erfarenheter, så som tankar, visioner, drömmar och minnen. I våra sinnen pågår dessa kognitiva processer hela tiden, ofta flera samtidigt. Våra minnen är i regel färgade av känslor och detta gäller även till stor del våra andra kognitioner, även om vissa kan vara relativt neutrala. Vi är inte medvetna om alla kognitiva processer inom oss, vi kan vara alltifrån helt omedvetna till delvis eller helt medvetna om de tankemönster vi besitter (Juhela, 1994)

Under vår levnad, och särskilt under de tidiga åren, lär vi oss olika levnadsregler som blir en slags scheman. De scheman vi lär oss samverkar och bildar vår självbild och lär oss hur vi ska tolka vår omvärld. Vad vi betonar i livet, så som duktighet eller omsorg, har att göra med de scheman vi har konstruerat. Andra scheman kan röra den egna kroppen eller synen på de egna prestationerna (Palm, 1994). Inom den kognitiva förklaringsmodellen utgår man ifrån att människan är aktivt meningssökande. Det är därför hon känner behov av att sortera verkligheten och skapa inre bilder av den. (Cullberg, 2003). Ofta tror vi att vi ser verkligheten ungefär som om vi spelade in den på band precis som den är utan att tänka på att vi faktiskt tolkar den utifrån våra egna kognitioner och scheman (Fiske & Taylor, 1991). Aaron Beck myntade uttrycket ”automatiska tankar”, det vill säga tankar som verkar dyka upp inom oss utan att vi är beredda på dem. Hos en del människor tenderar de automatiska tankarna att vara av övervägande negativ karaktär medan de hos andra är främst positiva. Dessa automatiska tankar utgår från våra kognitioner och tankemönster (Juhela, 1994).

Vi kan uppfatta en situation korrekt men ändå dra en felaktig slutsats. Det finns olika anledningar till att vi drar felaktiga slutsatser, till exempel kan våra rädslor göra att vi ser farliga situationer där de inte finns. Många gånger tror vi att andra bedömer verkligheten som vi själva gör och att vi står i centrum för allas intresse.

Generaliseringar är någonting som också ofta leder till felaktiga slutsatser i enskilda situationer (Juhela, 1994). Vi har inte bara scheman för vår egen person utan även för personer i vår omgivning. Olika människor med olika egenskaper delas in i kategorier och när vi möter en ny människa som besitter en viss egenskap är det lätt att vi automatiskt tillskriver denna människa fler egenskaper och drar slutsatser utifrån den kategori vi placerat människan i (Fiske & Taylor, 1991).

När vi tar in ny information sorterar vi den efter våra redan befintliga scheman eftersom dessa är utgångspunkterna för hur vi ser på oss själva och världen. Vi bekräftar ständigt den information som redan är inlärd. Detta gäller inte bara positiva känslor och tolkningar utan i lika hög grad de negativa. Vi söker alltså ofta omedvetet bekräftelse för våra fördomar – korrekta eller felaktiga – för att vår invanda bild av verkligheten inte ska rubbas (Palm, 1994). För att illustrera att vi ser det vi är inställda på att se tar Juhela (1994) upp som exempel att vi när vi köpt en ny bil av en särskilt märke plötsligt lägger märke till just sådana bilar överallt.

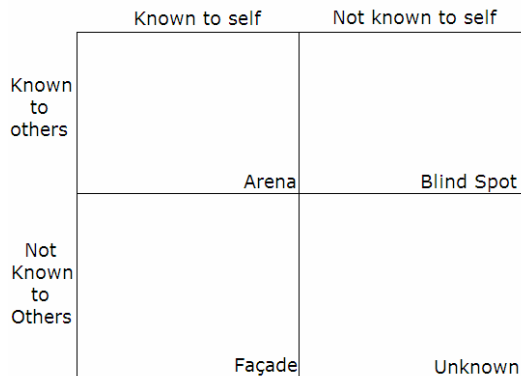
I likhet med Juhela (1994) och Palm (1994) menar även Johan Cullberg (2003) att vi ofta gör förvrängningar av den information vi tar in och dra felaktiga slutsatser. Cullberg presenterar även han de två vanligaste typerna av förvrängningar; företeelsen att vi ser sådant vi är inställda på att se eller tron att alla tänker som man själv gör.

3.1.2 Joharis fönster

Joharis modell av vår personlighet presenterades år 1955 av psykologerna Joe Luft och Harry Ingham. Modellen består av fyra olika rutor som bland annat visar att vi har delar av vår personlighet som för oss själv är okänd. Denna omedvetenhet om våra egna personliga drag beskrivs som blinda fläckar. Genom att andra påpekar våra blinda fläckar för oss kan vi bli medvetna om dem. En annan ruta innebär det i vår person som

är okänt både för oss själva och för vår omvärld, det omedvetna, alltså det som finns där men som inte är synligt för någon part. De andra två rutorna består av det som är känt av både omvärld och jaget och det som är känt enbart av jaget, sådant vi döljer (Egidius, 1995). Illustrationen nedan är hämtad från www.wikipedia.org.

Johari Window

3.2 Socialtjänst och domstol - aktörernas roller

Även om de olika aktörerna i en utredning alla syftar till att komma fram till barnets bästa har de olika institutionerna olika sätt att närma sig fakta och information. Maritha Jacobsson (2006) har i sin avhandling *Terapeutens rätt tagit upp* skillnaderna mellan socialsekreterarnas terapeutiska förhållningssätt och advokaternas och rådmännens mer rättsliga hållning.

3.2.1 Den terapeutiska logiken

Socialsekreterare representerar tillsammans med psykiatrer, enligt Jacobsson (2006), en s.k. terapeutisk institutionell logik som är baserad på den kunskap man inhämtat under sin utbildning, egna erfarenheter och yrkesroller samt de normer och värderingar som finns i samhället. Allt detta utgör tillsammans en grund för ett visst förhållningssätt för socialarbetare. Utgångspunkten är att psykologiskt, medicinskt och socialt diagnostisera och behandla klienter och patienter. Målet är att hjälpa en människa att på olika sätt få en bättre tillvaro. Socialsekreterarna står främst för den terapeutiska delen medan psykiatrerna står för den medicinska, båda grupperna går dock under den terapeutiska logiken. Socialsekreterarnas yrkesroll är delvis motsägelsefull. Dels sysslar de med myndighetsutövning där de ska rätta sig efter lagar och regler på ett ganska

paternalistiskt (överbeskyddande) vis där de kan (ta) inskränka i en människas liv med motiveringen att det är till den enskildes bästa. Dels ska de inta en stödjande och hjälpande terapeutisk roll. Här hänvisar Jacobsson till Billqvist (1999) som talar om en ond och en god myndighetsroll. Socialsekreteraren har stor makt att tolka situationen med klienten, detta eftersom relationen inte är helt balanserad, socialsekreteraren är den som styr samtalet genom att t.ex. bestämma vilka ämnen som ska tas upp. Denna obalans i relationerna skiljer det professionella samtalet från det vardagliga (Jacobsson, 2006).

3.2.2 Den rättsliga logiken

Advokater och rådmän har en annan institutionell logik att hålla sig till. De ska ännu mer än socialsekreterarna ta hänsyn till de rättsliga regler, normer och värderingar som styr deras yrkesutövning. Jacobsson (2006) hänvisar till Hydén (2005) när hon menar att deras kunskap utgår från givna regler för hur samhället ska tolkas. Skillnaden på terapeuternas och domarnas förhållande till rättsliga regler är att terapeuterna ska i viss mån ta hänsyn till regler och lagar medan domare förutom att strikt själva följa lagarna även ska kontrollera att de efterföljs. Här menar Jacobsson att de olika förhållningssätten kan leda till en spänning mellan de olika aktörerna eftersom de har olika logiker att utgå ifrån.

3.2.3 I rättssalen

I länsrätten är det meningen att de olika aktörerna ska mötas för att tillsammans komma överens om vad som är bäst för barnet (Jacobsson 2006). Fokus ska alltså ligga på en förhandling med ett gemensamt mål och inte fungera som en plats där stridande parter drabbar samman. I många länder, t.ex. USA och Nya Zeeland, har de under senare år skett en medveten förskjutning av fokus från den rättsliga logiken till den terapeutiska även i rättssalen. Jacobsson hänvisar till en studie av Diesfeld och McKenna (2006) som visat att enskilda parter åsikter mer och mer lyfts fram och att det i dokumenten ges terapeutiska råd. Vidare hänvisar Jacobsson till Hollander och Marklund (1983) som menar att det inte är själva lagen som avgör om en individ ska tvångsomhändertas utan den enskildes behov. Bedömningen av vårdbehovet görs utifrån terapeutiska frågor och en social och psykologisk kompetens. De juridiska aktörerna har visserligen stor makt men de har en förväntan på sig att kunna vara inkännande. I en utredning från SOU

(2000:77) har det till och med ställts särskilda krav på att offentliga biträden som företräder barn i LVU-mål ska ha särskild barnkunskap. Syftet med den terapeutiska logiken är att den enskilde ska kunna få ett bättre liv och detta avgörs då alltså genom en paternalistisk bedömning. Hollander och Marklund ser dock vissa rättssäkerhetsproblem med detta eftersom det är svårt att ifrågasätta en professionell bedömning av detta slag (Jacobsson, 2006).

3.3 Lagtext och riktlinjer

3.3.1 Om objektivitet och likhet inför lagen

I svensk lag råder objektivitetsprincipen, så här förklaras den av Nationalencyklopedin:

Objektivitetsprincipen, för domstolar och offentlig förvaltning gällande och i grundlagen (regeringsformen) inskriven grundsats som innebär ett krav på att domstolarna och myndigheterna skall beakta allas likhet inför lagen och vara sakliga och opartiska. Inom processrätten är principen en benämning på en allmän grundsats som innebär att åklagaren i ett brottmål skall bevaka också den tilltalades intressen. I första hand innebär principen att åklagaren skall söka och beakta också bevisning som talar för den tilltalades oskuld, men också i övrigt skall han på olika sätt agera till den tilltalades förmån för att garantera en opartisk prövning av dennes skuld. Ett exempel är att åklagaren får överklaga en fällande dom om han bedömer att den tilltalade är oskyldig. Det är omstritt hur långt detta krav på objektivitet i praktiken sträcker sig (www.ne.se)

I svensk grundlag som Nationalencyklopedin refererar till står det uttryckligen att varje människa ska behandlas lika av den offentliga makten. Följande paragraf är hämtad ur 1 kap i regeringsformen:

2 § Den offentliga makten skall utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet.

Den enskildes personliga, ekonomiska och kulturella välfärd skall vara grundläggande mål för den offentliga verksamheten. Det skall särskilt åligga det allmänna att trygga rätten till hälsa, arbete, bostad och utbildning samt att verka för social omsorg och trygghet.

Det allmänna skall främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer.

Det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden samt värna den enskildes privatliv och familjeliv.

Det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och

jämlikhet i samhället. Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

Etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas. (Lag 2002:903, www.riksdagen.se).

Akademikerförbundet SSRs etikråd (1997) har gett ut yrkesetiska riktlinjer för socionomer vari de beskriver svårigheten att möta alla klienter på lika villkor:

En del av de egenskaper en klient har eller de förhållanden klienten lever under riskerar att påverka värderingen av klienten – klientens status – på ett diskutabelt sätt. Om en klient har låg självuppskattning och saknar förväntningar på framtiden kan det färga av sig på handläggarens värdering och attityd. Andra faktorer som kan påverka en (ofta omedveten) värdering av en klient kan till exempel ha att göra med klientens livsstil, attityder, åsikter och sociala relationer. Det är främst ett praktiskt etiskt problem hur handläggaren kan undvika att styras av sådana faktorer.

Vidare beskriver dessa etiska riktlinjer i punktform hur en socionom bör förhålla sig till sitt yrke och sin yrkesroll:

Profession och personlighet

1. Professionellt socialt arbete bygger på vetenskap och beprövad erfarenhet, demokratiska och humanistiska värden samt bidrar till att förverkliga mänskliga rättigheter och att utveckla samhällets välfärd.
2. Socionomen ska i sitt arbete och i sin livsföring i övrigt respektera varje människas lika värde.
3. Socionomen har ett särskilt ansvar gentemot personer och grupper som är i en utsatt situation.
4. Socionomen måste använda sin professionella ställning på ett ansvarsfullt sätt och vara medveten om gränserna för den egna kompetensen.
5. Socionomen bör utveckla sin professionella kompetens och eftersträva etisk medvetenhet och moralisk mognad.
9. Konfidentiell information och för klienten känsliga uppgifter måste handhas med den sekretess lagen stadgar och i övrigt med stor varsamhet.
10. Socionomen får inte utnyttja klientens beroendeställning.

Socialtjänstlagen och förvaltningslagen beskriver även möjligheten att överklaga ett beslut som gått den enskilde emot. Innan beslutet går till överklagan får beslutsfattarna en möjlighet att ompröva beslutet enligt följande paragraf i förvaltningslagen (1986:223).

27 § Finner en myndighet att ett beslut, som den har meddelat som första instans, är uppenbart oriktigt på grund av nya omständigheter eller av någon annan anledning, skall myndigheten ändra beslutet, om det kan ske snabbt och enkelt och utan att det blir till nackdel för någon enskild part. Skyldigheten gäller även om beslutet överklagas, såvida inte klaganden begär att beslutet tills vidare inte skall gälla (inhibition).

3.3.2 Om barnets bästa

Principen om barnets bästa genomsyrar hela socialtjänstlagen (SoL). I stort sett alla paragrafer som rör barn och unga betonar att barnet ska skyddas, lyssnas på o.s.v. Lagen med särskilda bestämmelser för vård av unga (LVU) är i sig en skyddslagstiftning för just barn och unga. Nedan följer en redogörelse av de paragrafer i dessa två lagar som mest uttryckligt talar om barnets bästa (Norstrom & Thunved, 2005).

I 1 kap 2 § SoL står det uttryckligen att när en åtgärd rör ett barn ska den hänsyn som krävs tas till barnets bästa. Detta gäller barn upp till 18 år.

Socialtjänstlagens femte kapitel innehåller bestämmelser för hur socialtjänsten ska agera i förhållande till olika grupper i samhället. Den första gruppen som berörs är barn och unga. 1 § i detta kapitel säger att ska verka för att barn och unga växer upp under trygga förhållanden, får en gynnsam utveckling, vid behov får skydd och stöd och om situationen och den unges bästa kräver det, vård utanför hemmet. Skydd och stöd föreskrivs dock ske i nära samarbete med hemmen. I 1a § står också att socialtjänsten i denna typ av arbete aktivt ska verka för samarbete mellan olika samhällsorgan och organisationer beroende på vilka som berörs av ärendet. I 11 kap 2 § SoL som talar om hur utredningar ska handläggas står det att när det gäller ett ingripande till ett barns skydd eller stöd får nämnden ta de kontakter som behövs. Barnets bästa är alltså här viktigare än människors rätt till integritet, dock poängteras att utredningen ska bedrivas så att skada och olägenheter i största möjliga mån undviks (Norstrom & Thunved, 2005).

I 11 kap 10 § SoL fastslås att barn som fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan och att barn under 15 bör höras om det inte är till skada för barnet själv. Här betonas vikten av att barnets version och åsikter läggs fram och lyssnas på. Detta understryks även i 3 kap 5 § om hur en insats ska utformas och genomföras där det står att barnets inställning så långt som möjligt ska klarläggas och att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. Socialtjänstlagens fjortonde kapitel rör anmälningsskyldighet och där fastställs i 1 § att varje person som jobbar inom en myndighet som rör barn och unga är skyldiga att anmäla misstanke om missförhållande till socialtjänsten. Det räcker alltså med endast en misstanke (Norstrom & Thunved, 2005).

Den allra första paragrafen (1 kap 1 §) i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) innehåller flera understrykningar av att barnets bästa ska stå i fokus vid lagens tillämpning. Dels skrivs detta ut svart på vitt i femte stycket och betonar denna paragraf likt socialtjänstlagen i sista stycket att den unges egen inställning bör klargöras och vägas in i besluten med beaktande av den unges ålder och mognad. Dessutom understryker det första stycket i paragrafen att insatserna om möjligt ska genomföras i samförstånd med den unge och enligt socialtjänstlagen, vidare uttrycker stycket att insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet (Norstrom & Thunved, 2005).

I förarbetena till den nuvarande lagstiftningen om vårdnad och umgänge betonas vikten av att ett barn har en trygg uppväxt och att barnets behov och intressen ska gå före den som är förälder eller fostrare. Detta innebär en förskjutning från ett vuxencentrerat perspektiv till ett mer barncentrerat perspektiv, en förändring som skett stegvis de senaste årtiondena. I 6 kap 1 § fastställs att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran (Ewerlöf & Sverne, 1999). I föräldrabalken finns även paragrafer som uttryckligen har att göra med barnens rätt till medbestämmande angående adoption, vårdnad och umgänge, ett medbestämmande där barnets ålder och mognad ska tas i beaktande.

Barnkonventionen utgår från att åtgärder som vidtas av offentliga organ eller privata sociala välfärdsinstitutioner sätter barnets bästa i främsta rummet. Konventionen betonar att detta inte innebär att andra hänsyn inte kan tas men att man ser barnets bästa som vägledande i de åtgärder som vidtas (Ewerlöf & Sverne, 1999). I artikel 12 återfinns barnens rätt att bli hörda och föra fram sin åsikt, också här ska detta ske i beaktande av barnets ålder och mognad (Konventionen om barnets rättigheter, 2006).

3.4 Domstolspraxis

När domstolarna tolkar vad som är lagstadgat om vårdnad, boende och umgänge för barn har de ofta utgått från vissa principer som anses vara det bästa för barnet. Man fäster idag inte riktigt lika stor vikt vid dessa principer som man tidigare gjorde utan utgår mer från det individuella fallet, dock kvarstår ett par principer så som att man om

möjligt bör undvika att låta barnet byta hemmiljö. Till de grundläggande principerna tillkommer en rad olika faktorer, se nedan, som bör vägas in i den slutgiltiga bedömningen (Ewerlöf & Sverne, 1999).

1. *Barnets vilja* – Det har stor betydelse vad barnet själv önskar i den rådande situationen, dock är det inte helt okomplicerat att komma fram till vad som verkligen är barnets vilja. Händelser och situationer kan påverka barnet att uttrycka en önskan som egentligen inte representerar dess verkliga intressen och behov. Det är inte heller meningen att barnet ska tvingas ta ställning i en vårdnadskonflikt. På grund av detta är barnets åsikt och vilja mycket viktig men inte så tungt vägande att den är avgörande utan finns i stället med i helhetsbedömningen av situationen.
2. Möjligheten för barnet att upprätthålla en *stabil och varaktig relation* med åtminstone en förälder är av betydelse.
3. Att barnet känner *samhörighet* med båda sina föräldrar är också viktigt. Kontakten med föräldrarna bör vara så att barnet inte mår dåligt eller på något sätt känner sig otryggt av att förflytta sig mellan dem vid umgängesutövning.
4. Den *känslomässiga anknytningen* mellan barnet och dess båda föräldrar är viktig eftersom det måste kunna säkras att barnet blir förstått och får sina behov av kärlek och omsorg tillfredställda.

4 Presentation av empiri och analys

I detta kapitel presenteras resultatet av den insamlade empirin. Nio intervjuer har gjorts vid sju olika tillfällen utifrån en semistrukturerad intervjumall (May, 2001). De teman som intervjumallen följt är snarlika indelningen i följande framställning men har komprimerats något för en effektivare presentation. Intervjupersonerna består av tre rådmän, varav en är från tingsrätten och två från länsrätten, och sex socialsekreterare. Intervjupersonernas utsagor presenteras så att det går att följa en och samma persons åsikter genom hela presentationen i förening med deras befattning. Empirin presenteras varvad med vår analys och genom regelbunden återkoppling till teoretiska referensramar där skillnader och likheter i utsagor presenteras och förklaras i sitt sammanhang. Med jämna mellanrum följer korta sammanfattningar. De svar vi fått under samtalen har i vissa avseenden varit lika varandra där gemensamma tankegångar har visat sig bland intervjupersonerna. Vid några av ämnena har det dock visat sig att intervjupersonerna svarat mer utifrån sina egna arbetsuppgifter. Vissa upprepningar av utsagor förekommer eftersom de behöver förklaras i olika sammanhang.

4.1 Intervjupersonernas definitioner

Eftersom ämnet är så pass komplext och saknar några självklara definitioner bad vi intervjupersonerna börja med att delge oss deras definition av begreppet objektivitet, dels allmänt men även i förhållande till deras arbetsuppgifter i det sociala arbetet, detta både för att få en större validitet i vårt undersökningsmaterial och för att ge intervjupersonerna ett slags avstamp inför de följande frågorna. Många av definitionerna liknade varandra trots att flera av intervjupersonerna samtidigt påpekade att just detta begrepp i sig inte är någonting som de funderat särskilt mycket på. Intressant är dock att även om definitionerna går i linje med varandra verkar de flesta ha valt olika saker att framhäva. Förmågan att lyssna på båda parter, att lägga bort egna värderingar, att besitta en viss attityd och att kunna vänta med sin bedömning var några

saker som nämndes. De ord som var återkommande var saklighet, opartiskhet, rättvisa och rättssäkerhet. Flera talade även om förmågan att kunna vänta med att lägga in egna värderingar och ta ställning förrän all fakta i ett mål var insamlat och själva bedömningen ska göras. För att ge en tydlig bild av tankegångarna hos de olika intervjupersonerna i den fortsatta analysen följer här en kort presentation av de olika definitionerna vi blev delgivna under intervjuerna.

Objektivitet är att man försöker hålla sig så saklig som möjligt, och att man försöker vara opartisk.

Socialsekreterare 1

Objektivitet innebär att hålla en inställning där man inte bestämmer sig från början att ”det här tycker jag och sån är den personen” utan att man försöker att titta på hur det är med öppna ögon. Och sedan när man skriver att inte lägga in så mycket egna värderingar.

Socialsekreterare 2

Objektivitet är att man när man tar in information är väldigt noga med att se till att det man skriver ner stämmer med den som har uttalat det. Och att inte ta ställning förrän jag har hela arbetet klart.

Socialsekreterare 3

Objektivitet är ett svårt begrepp, det är så mångtydigt och jag tror inte att det finns någon sann objektivitet överhuvudtaget. Eftersom vi är människor blir allting subjektivt. I arbetet kan man säga att man pusslar ihop en bild och den bilden den gör jag utifrån den jag är och den kunskap jag har och de lagrum som finns men det är ändå jag som person som lägger det här pusslet.

Socialsekreterare 4

Objektivitet är när jag försöker se på företeelser utan att lägga mina egna värderingar i det.

Socialsekreterare 5

Man försöker förhålla sig objektiv, hur mycket man nu är fri från sina förutfattade meningar och fördomar, det påverkar en alltid även om man försöker att inte påverkas så mycket av andras uppfattningar o.s.v. Det är i den bästa av världar man lyckas.

Socialsekreterare 6

Objektivitet är opartiskhet, att väga anförande mot varandra, att inte ha förutfattade meningar och att se saken från två håll.

Rådman 1

Objektivitet betyder att man lyssnar på båda parter.

Rådman 2

Objektivitet är mest en attityd, man kan säga att det är en ansträngning att försöka se saker opartiskt, att respektera de olikheter som finns och att försöka avgöra ett ärende utan att se till något ovidkommande intresse.

Rådman 3

4.2 Objektivitet i teori och praktik

Eftersom en diskussion kring det teoretiska begreppet objektivitet kan bli väldigt invecklad försökte vi i vårt frågematerial formulera frågor som skulle hjälpa intervjupersonerna att i tankarna bena ut vad objektiviteten och dess krav innebär för dem i deras arbete. Här ställde vi till en början ganska filosofiskt betonade frågor som ”Finns objektivitet och kan vi nå dit?” och frågor som var lättare att förankra i arbetslivet så som ”Finns det någonting i Ditt arbete som specifikt försvårar eller underlättar strävan efter objektivitet och saklighet?” och ”Vad påverkar oss i vår strävan mot objektivitet?” (se bilaga 1). Många uttryckte att de tyckte begreppet var svårt och två av intervjupersonerna poängterade att de teoretiska frågorna var svåra att få ihop med deras praktiska arbete. När vi började samtalet var det dock lättare för intervjupersonerna att förstå vad vi var ute efter och hade inga större svårigheter att koppla frågeställningarna till sitt eget arbete, även om objektivitet som begrepp inte är någonting de brukar använda sig av. Svaren vi fick var genomgående väldigt resonande, vi fick ta del av många tankar, både bestämda och väldigt trevande men vår uppfattning var generellt att ingen påstod sig veta hur det verkligen var utan slog an en ödmjuk ton i sitt resonemang. Vi upplevde även under intervjuerna att vi möttes av en stor ärlighet och i många fall väldigt reflekterande synpunkter. När en definition av begreppet objektivitet fastställdes lät vi frågorna beröra själva fenomenet objektivitet.

Socialekreterare 1 säger i sin beskrivning om våra möjligheter att vara objektiva så här:

Tror det är oerhört svårt att vara helt objektiv, man kan tro att man är det, men jag tror inte att man är det. Man har alltid värderingar med sig som kommer att finnas någonstans.

Den uppfattning som socialekreterare 1 här uttrycker att vi ofta tror vi är objektiva när vi inte är det påminner om Fiske och Taylors (1991) bild av att vi tror att vi ser

verkligheten som om vi spelade in den på band utan att förstå att vi faktiskt tolkar den information vi tar in. Denna omedvetenhet om vår omedvetenhet kan vidare leda till att vi drar felaktiga slutsatser om verkligheten. En av rådmännen vi pratade med beskriver insikten om detta fenomen på ett målande sätt:

Ju oftare man gör sådana här prövningar desto mer skeptisk blir man till sitt eget förhållningssätt och sina egna värderingar . Så småningom begriper man hur lite man begriper.

Rådman 3

Endast en av de nio intervjupersonerna, rådman 2, gav jakande svar på frågan om det är möjligt att göra en helt objektiv bedömning vid beslutfattande inom socialt arbete men vid en närmare titt på rådmannens svar kan detta även tolkas som ett nekande svar.

Måste ändå anse att man kan vara objektiv, åtminstone så objektiv man kan vara som människa. Det är svårast när barn är inblandade. Men att de som dömer kan vara objektiva är helt avgörande för verksamheten.

Dock säger samma rådman strax innan så här om möjligheten att överklaga ett domstolsbeslut:

Till skillnad från vissa andra yrken där avgörande och viktiga beslut fattas kan länsrättens beslut överklagas. Om alltid rätt beslut hade tagits hade inte den möjligheten behövts. Beslutet är ändringsbart.

Rådmannen utgår som vi förstår det här ifrån att man som människa inte kan uppnå full objektivitet i en bedömning men att man trots allt med en stor medvetenhet kan komma väldigt långt, tillräckligt långt för att utföra det jobb man förväntas göra. Han menar alltså att man faktiskt i praktiken kan komma så långt som det är mänskligt möjligt och menar då att det är där idealet finns även om man i teorin skulle kunna nå ännu längre. Detta resonemang är på många sätt likt det som de övriga intervjupersonerna förde under samtalen förutom att fokus är olika, rådmannen talar om det vi faktiskt *kan* uppnå medan de flesta andra talar om det vi *inte* kan uppnå. Gränsen för hur långt man som människa kan nå sätter de på ungefär samma ställe men rådmannen talar om denna gräns som ett mänskligt ideal medan de övriga utgår från det teoretiska ideal som alla är överens om att människan i praktiken inte kan nå. Här följer ytterligare några exempel på röster som visar på det eniga resultatet i denna fråga.

Nej jag tror inte man kan vara helt objektiv, det beror ju på vad man menar med helt objektiv, så långt det går som människa på något sätt så kan man ju, men jag tror att på nått sätt blir man påverkad av sin erfarenhet när man gör bedömningar.

Socialsekreterare 2

Man har ju alltid sig själv med, man kommer inte undan sig själv och inte sina egna värderingar och man kommer inte heller undan det man ser och hör så att i varje läge säga att nu är jag opåverkad av det som händer, det kan man ju inte(...)

Socialsekreterare 3

Man kan aldrig komma längre än att man anstränger sig, vi är bistert medvetna om att objektiv är vi egentligen aldrig, i någon mening är vi alltid subjektiva, vi faller en massa värdeomdömen hela tiden, och de är färgade av våra egna preferenser.

Rådman 3

Sammanfattning:

Vad intervjupersonerna menar att objektivitet innebär i praktiken är i hög grad likt vartannat men med lite olika betoning och utgångspunkter. Gemensamma ord för att definiera begreppet är opartiskhet, saklighet, rättvis och rättsäkerhet. Intervjupersonerna utgår i sina svar antingen från ett teoretiskt ideal om fullständig objektivitet eller ett mänskligt och praktiskt uppnåeligt ideal. De flesta menar att vi inte kan uppnå det teoretiska idealet men att vi kan sträva mot det praktiska och komma långt.

4.3 Yttre påverkansfaktorer

Det finns mycket tyckande och tänkande kring hur ungdomssituationen ser ut och vad socialtjänsten gör för ungdomar och för deras familjer. Framför allt vad vi inte gör.

Orden ovan kommer från socialsekreterare 5 när hon talar om vad som påverkar den objektiva hållningen. Hon menar att det finns ett massmedialt tryck och att attityder i samhället påverkar socialtjänstens arbete. Vidare förklarar hon att det i arbetet med ungdomar finns ett stort samverkansnät som trycker på från olika håll beroende på vad problemet gäller. Rör det sig om kriminalitet påverkar polisen arbetet och gäller det beteendestörningar finns ett tryck från skolan, o.s.v. Därtill kommer föräldrarnas påverkan och ungdomens. Socialsek 5 poängterar att ungdomarna i hennes arbete ofta har en stark egen vilja, någonting hon upplever som mycket positivt.

Intervjupersonernas uppfattningar om vad det är som påverkar oss i våra försök att nå ett objektivt förhållningssätt skiljde sig delvis åt. En faktor som kom upp i alla samtal

var medias påverkan och här tyckte de flesta att en viss påverkan var oundviklig men ett par ytterligheter fanns i uppfattningarna. Socialsekreterare 4 tyckte sig inte påverkas särskilt mycket av de attityder som finns i media och samhället i övrigt medan socialsekreterare 6 upplevde dessa faktorer som starkt påverkande i arbetet. Socialsekreterare 6 talade mycket om vad som ”ligger i tiden” och menade att forskningen styr arbetet genom att lyfta upp olika typer av problematik i olika perioder. Hon menar att man med medias och forskningens fokus i bakhuvudet lätt läser in problematik i fall där den inte finns och även om man genom att man gör en grundläggande utredning kommer fram till hur det faktiskt är finns det risk att man missar andra signaler och fakta eftersom fokus legat på främst en typ av problematik. Hon betonar att det är en slags extremfall hon pratar om men säger ändå att hon tror det förekommer i olika grad och att det är svårt att komma ifrån helt. Detta resonemang ligger i linje med både Cullbergs (2003) och Fiske och Taylors (1991) teorier om att vi ofta tillskriver en människa eller en situation egenskaper som inte egentligen finns där för att vi har placerat människan eller händelsen i en viss kategori.

Vidare menar socialsekreterare 6 att en utredning påverkas beroende på vilken typ av familj det är som utreds. Det är svårare när föräldrarna har en stor intellektuell kapacitet just därför att de ifrågasätter allt socialtjänsten gör och man måste hela tiden motivera sina val för föräldrarna. Denna typ av motstånd från föräldrarna kan även påverka barnet negativt. Hon menar att det av sådana orsaker säkert kan vara så att man väntar lite längre med att ingripa vid missförhållanden i en sådan familj än i t.ex. en missbrukarfamilj trots att barnet till de intellektuella föräldrarna kanske har det lika illa eller till och med värre.

Jag tror att i vårt jobb så finns saker som inte borde spela roll som t ex att advokat A:s barn kanske vi inte går in och omhändertar lika snabbt som amfetaminist A:s barn trots att de har det ganska lika, för det spelar faktiskt roll, man kalkylerar med det motståndet man kommer få i länsrätten

Socialsekreterare 6

Här framhåller socialsekreteraren att det handlar om en påverkansfaktor som inte borde finnas där men som ändå finns till skillnad från medias och samhällets mer allmänna påverkan som verkar mer självklara och ofrånkomliga i intervjupersonernas sätt att tala om dem. En annan konsekvens av föräldrarnas motstånd som socialsekreterare 6 tar upp

är att ansökan till länsrätten vid LVU riskerar att bli ofullständig. Hon menar att i de flesta fall där LVU-ansökan på grund av ungdomens beteende är aktuellt är även en ansökan på grund av ungdomens hemmiljö angeläget. En ansökan grundad på miljöfaktorer, menar socsek. 6, är dock mycket mer kränkande för föräldrarna eftersom den lägger en del av skulden på dem och inte bara på barnet eller ungdomen, någonting många föräldrar inte kan hantera utan kämpar för att få bort miljöfaktorn i ansökan. För att slippa denna kamp som gör hela processen svårare menar socsek. 6 att det kan bli så att endast en ansökan på beteendefaktorer görs. Detta menar hon vidare är olyckligt för ungdomens del eftersom hela skuldbördan då hamnar på ungdomen, något som kan göra det svårare för ungdomen att acceptera och förstå situationen och därmed även att försöka förändra den.

Rådman 2 spekulerar i att de möjligen har lättare att förhålla sig objektiva i sitt arbete eftersom de är längre ifrån parterna i en utredning och inte utsätts för samma slags påverkan som socialsekreterarna gör i sitt arbete eftersom de träffar klienterna mycket mer. Rådman 1 som intervjuas tillsammans med rådman 2 instämmer och menar att förhållandena är mer ”städade” när de nått rättssalen och att detta underlättar för dem. Det är socialsekreterarna som under utredningen får möta föräldrarnas frustration. Ibland, menar rådman 1, kan det låsa sig mellan handläggare och parter och då är det viktigt att man byter handläggare. Rådman 2 säger följande om denna problematik:

Det blir ofta en strid, socialtjänsten mot föräldrarna, det är inte meningen. Meningen är socialtjänsten och föräldrar tillsammans för barnet.

Både det som socialsekreterare 6 pratar om och det som rådmännen tar upp visar på att de olika påverkansfaktorer som försvårar ett objektivt förhållningssätt vid en utredning riskerar att flytta fokus bort från barnets bästa, som egentligen är målet för utredningen. Här kan möjligen den förflyttning från den rättsliga logiken mot den mer terapeutiska som Jacobsson (2006) talar om, minska motsättningarna mellan parterna, och i stället kan man låta förhandlingen fokusera på det gemensamma målet, barnets bästa. Om utgångspunkten i förhandlingen ligger i viljan att förbättra en människas liv i stället för i det rättsliga förfarandets korrekthet kan denna korrekthet få bli ett medel i stället för ett mål i sig. Även om den rättsliga logiken i många fall vill samma sak som den terapeutiska verkar det vara en omväg att gå i strävan att förbättra den enskildes

situation. Faktum är att rådmann 3 tar upp en egen upplevelse av just denna förflyttning av logiker i rättssalen utan att vi ställt någon fråga om det. Han uttrycker att det i fall som gäller barn och ungdomar numera handlar mer om psykologi än om juridik. Det är numera snarare ett resonemang som förs med de olika parterna om vilka konsekvenser de olika alternativen kan få, och många gånger går det att nå en förlikning utifrån detta resonemang, menar han.

4.3.1 Etniska skillnader och verbal förmåga

Regeringsformen säger i 1 kap. 2 § femte stycket så här om etniska skillnader:

Det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället. Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av kön, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, språklig eller religiös tillhörighet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder eller annan omständighet som gäller den enskilde som person.

(www.riksdagen.se)

Flera av intervjupersonerna tar dock upp etniska skillnader som en ofrånkomlig påverkansfaktor. Socialsekreterare 6 menar att det är lätt att man låter sina förställningar om olika etniska grupper styra hur deras ärende handläggs trots att det självklart inte ska påverka. Detta leder till att man gör undantag i handläggningsrutinerna där man inte ska. Hon tar specifikt upp ett exempel gällande en familj med annat etniskt ursprung vars ärende behandlats av flera olika kommuner i södra Sverige. Detta ärende kom upp för diskussion hos länsstyrelsen (socialtjänstens tillsynsmyndighet) eftersom ingen av socialkontoren i kommunen hade behandlat ärendet som det skulle behandlas. Alla hade gjort undantag.

Socialsekreterare 2 poängterar att de kulturella skillnaderna är en faktor som påverkar eftersom man många gånger har olika sätt att tänka om samma situation och rådmann 3 menar att det säkert inte är svårt att hitta angreppspunkter på likheten inför lagen när det handlar om en vit medelklassman och en nomadiserad zigenare. Med tanke på att socialsekreterare 6 i likhet med rådmann 3 tar upp fall där familjer som flyttar ofta behandlats olika verkar detta vara en situation som är svår att hantera för myndigheterna och som bäddar för mycket förförståelse och oberättigade undantag.

Verbal förmåga i sig är någonting som socialsekreterare 1 och 2 pratar specifikt om. Socialsekreterare 2 menar att det är lättare att uppleva en version eller berättelse som korrekt eller bäst överensstämmande med verkligheten om den har lagts fram på ett skickligt sätt. Det är lätt att blanda ihop trovärdighet med verbal eller språklig förmåga. Även socialsekreterare 1 tar kort upp den verbala förmågan hos föräldrarna som en påverkansfaktor. Socialsekreterare 1 nämner även skillnaden i attityder hos föräldrar hon möter och erkänner att man kan "bedåras" lite av föräldrar som talar gott om socialsekreteraren till skillnad från föräldrar som kan vara väldigt otrevliga i bemötandet. Så här kommenterar hon principen om barnets bästa i förhållande till attityder och verbal förmåga:

Ibland ser jag också i utredningar att man har tappat fokus på det man skulle titta på, att det skulle vara barnet och dess miljö, men sen har man riktat in sig på föräldrarna på fel sätt. Det är inte barnet som kommer först, jag har aldrig varit med om det, faktiskt inte. Barnet har inte utvecklat så mycket strategier så att hon vet hur hon ska överleva, medan det har den vuxne oftast gjort, den vuxne vet mycket mera om hur man ska prata o bete sig.

Socialsekreterare 1

4.4 Inre påverkansfaktorer

Att missa barnets bästa på grund av att objektiviteten påverkas i arbetet är något som även rådmann 3 talar om. Hans resonemang liknar på många sätt de övrigas men tar specifikt upp ett exempel på de inre påverkansfaktorerna, alltså de värderingar man har med sig, som handlar om hur man avgör vad som är ett lyckligt hem och vad ett barn skulle må bäst av. Han menar att man i all välmening kan göra en bedömning utifrån subjektiva föreställningar som många gånger är allmänt vedertagna, att ett barn mår bäst i en kärnfamilj eller i en villa o.s.v. Man gör alltså en bedömning av vad man verkligen tror är barnets bästa när barnet i själva verket kanske inte alls mår bäst av det och utgår således mer från sig själv än från barnet. Så här säger rådmann 3:

Man ska inte bara tro att det finns en modell efter vilken man ska bygga upp barnets bästa, det kan finnas fler modeller. Barn kan nog må bra av att växa upp i ett kollektiv t ex, fast det inte stämmer med våra fördomar om hur kärnfamiljen ska se ut.

Socialsekreterare 6 tar som en inre påverkansfaktor upp viljan att ingripa till barnets bästa. Hon menar att det finns situationer där man måste låta bli att göra någonting för att ett ingripande skulle göra saken värre. Om de enda alternativen man har är att låta en dålig situation bero eller gripa in med tvångsinsatser menar socialsekreterare 6 att det kan vara svårt att bara släppa ärendet trots att det kanske faktiskt är det minst dåliga alternativet. Hon menar att det i frustrationen över barnets situation kan kännas bra att ingripa och att det därför är mycket viktigt att man ser till så att barnets bästa inte blir socialsekreterarens bästa.

En mycket intressant företeelse togs upp både av de två rådmännen som intervjuades tillsammans och socialsekreterare 2, oberoende av varandra och utan att vi ställt någon specifik fråga kring det. Socialsekreterare 2 upplevde ibland att övertygelsen om en viss typ av insats, t.ex. LVU, gjorde att man i sin utredning snarare argumenterade för denna insats än att lägga fram hela bilden som underlag för en bedömning. Vid en övertygelse om att ett barn behöver vård enligt LVU menade hon alltså att man kan låta bli att ta upp det positiva i barnets miljö i utredningen. Även om det inte skulle påverka utgången av bedömningen att inte inkludera det positiva upplevde socialsekreterare 2 att det faktiskt var en brist i den objektiva hållningen.

Under samtalet med rådmän 1 och 2 tog dessa upp att de önskade att socialsekreterare generellt vågade vara lite öppnare mot dem med alla information som fanns i en utredning, att de skulle våga lita på att de som rådmän faktiskt var kapabla att göra en god bedömning med ett brett underlag.

Sammanfattning:

De yttre faktorer som påverkar intervjupersonerna i deras arbete uppgavs bland annat vara massmedia, samhällsattityder, den forskning och de attityder som ligger i tiden, etnicitet, verbal förmåga och parternas motstånd. Några av påverkansfaktorerna uttrycktes av intervjupersonerna som mer självklara, t.ex. massmedia och samhällsattityder, medan andra, som t.ex. etnicitet och verbal förmåga upplevdes som mer tabubelagda påverkansfaktorer även om deras förekomst erkändes av flera intervjupersoner. Två ytterligheter fanns bland intervjupersonerna där en pratade mycket om allt som kan påverka arbetet medan en annan menade att hon inte upplevde

någon särskilt stor yttre påverkan. De inre påverkansfaktorerna består enligt intervjupersonerna bland annat i viljan att ingripa, de egna referensramarna och den egna förförståelsen. Det är lätt att missa det enskilda barnets bästa om man utgår från en personlig generell föreställning om vad som brukar vara den bästa lösningen.

4.5 Främjande faktorer

Intervjupersonernas ärlighet och deras i många fall uppenbart reflekterande hållning gav oss en bild av hur mycket man måste tänka på för att inte hamna i de fällor som intervjupersonerna beskriver där man låter arbetet påverkas av ovidkommande faktorer. Utifrån samtalen fick vi dock bilden att alla arbetsplatser hade en medvetenhet om den komplexitet ett underlag för ett juridiskt beslut innebär. Mer eller mindre alla intervjupersoners respektive arbetsplatser har satt i system att jobba två handläggare med varje ärende för att kunna bolla funderingar och säga ifrån om någon tycker den andre är fel ute i en bedömning. Även handledningen har stor betydelse och fungerar många gånger som ett forum där var och en kan lyfta specifika ärenden som är svåra att komma tillrätta med och här finns både kollegor och en utomstående handledare till hjälp. För rådmännen fungerar inte arbetssättet på samma sätt som för socialsekreterarna men även om rådmännen inte har som formell rutin att arbeta två och två i sina fall uttryckte alla tre att det finns ett kontinuerligt informellt samarbete mellan kollegor i form av diskussioner. Med något enstaka undantag talade alla intervjupersonerna om just samarbetet med kollegor som en god försäkring i strävan mot rättsäkerhet, saklighet och objektivitet och det verkade råda en allmän uppfattning om att fyra ögon ser bättre än två. Olika arbetsplatser beskrev olika rutiner men vare sig det var löst prat i lunchrummet eller mer formella handledningstillfällen som beskrevs gick alla ut på just detta – samtalet med kollegor är en viktig del i arbetet.

Man sköter sina mål ensam, ingen kollega lägger sig i. Däremot förs öppna diskussioner där man söker upp varandra för en second opinion. Man för även ständigt allmänna etiska diskussioner. Detta underlättar det objektiva förhållningssättet.

Rådman 2

Vi har ju forum där vi diskuterar ärenden och tar hjälp av varandra, och vi brukar prata om fallgropar här som ett begrepp, vad det finns för möjligheter men också vilka fallgropar man kan hamna i.

Socialsekreterare 1

Det fria samtalet underlättar, för vi är inte mer än människor, och det är väl tur det också på nåt sätt. Det hade varit läskigt om det fanns de där perfekta utredarna /.../ Och dem vi möter är också människor. Och jag tror att professionalitet innebär att vara medveten om sin egen begränsning.

Socialsekreterare 4

Socialsekreterare 5 talar även om socialtjänstlagen och andra mallar och lagar som ett hjälpmedel i strävan att nå ett objektiva förhållningssätt. Genom att ha vissa riktlinjer som man kan stämma av sitt arbete mot försäkrar man sig om att vara på rätt väg. Hon menar dock att man inte får stirra sig blind på lagar och förordningar eftersom det i socialt arbete måste finnas utrymme för annat. Så här säger hon:

Det är oerhört viktigt när man har mycket mallar, många sådana verktyg, att lära sig ett förhållningssätt till dem, så man inte blir en mall själv skulle jag vilja säga, utan att man bemöter och är öppen för de signaler som kanske inte kommer fram utifrån mallen. Att jag skapar någonting som ger en öppenhet så att mallen är ett hjälpverktyg, för det är det helt klart, men det får inte styra mitt arbete.

Rådman 1 talar om erfarenheten av själva arbetet och arbetssättet i sig som någonting som faktiskt underlättar ett objektiva förhållningssätt. Han menar att den dagliga påminnelsen om vikten att vara objektiv blir någonting som är inlärt även om man ibland medvetet påminner sig själv om vad som gäller vid svåra fall.

Alla påverkas av sin bakgrund, om man själv har familj och påverkas av den eller sitt politiska ställningstagande, även media påverkar. Dock är vi så pass tränade i jobbet att man till stor del lär sig hålla denna påverkan borta.

Rådman 1

Att rannsaka och påminna sig själva om saklighet och opartiskhet i sitt arbete var även någonting som många beskrev som en rutin, tillika att vara medvetet öppen och att anstränga sig för att inte ta ställning för tidigt i en utredning. Socialsekreterare 3 talade specifikt om vikten av att kontrollera att det inte är någon form av förförståelse man försökt bevisa i sitt arbete med en klient. Palm (1994) beskriver hur vi ofta söker bekräftelse för våra fördomar och vår förförståelse för att bibehålla en stabil inre bild av verkligheten. Vi ser alltså ofta det vi vill se och eftersom det inte bara gäller positiva företeelser kan det mycket väl vara så utifrån Palms beskrivning att man som socialsekreterare ser problem även där de inte finns. En metod socialsekreterare 3

använder sig av i sitt arbete för att komma förbi detta är att fortlöpande under utredningens gång stämma av information med klienterna. I en utredning skrivs allt som sägs av de olika parterna ner och här har socialsekreterare 3 för vana att skicka allt skriftligt material till den klient det gäller. På detta sätt har klienten en chans att läsa och säga ifrån om han eller hon upplever att någonting inte stämmer. Socialsekreterare 4 talar om att det många gånger kan vara en fördel att använda sig av forskning och teorier i en utredning, dels för att styrka dess hållbarhet men också för att på ett tydligt sätt kunna visa hur en slutsats har nåtts och vad den grundar sig på.

4.6 Försvårande faktorer

När vi talade om vad som i arbetet kunde försvåra strävan mot objektivitet kom flera av de ämnen upp igen som nämnts när vi talat om möjligheten (eller omöjligheten) att överhuvudtaget nå objektivitet. Många nämnde återigen just det faktum att man aldrig kan komma undan sina egna värderingar. Förförståelse och egna referensramar var också någonting som många återigen ville betona. Socialsekreterare 3 tar upp ett exempel med en liten pojke som skulle använda sig av nallekort för att beskriva sin pappa. När pojken plockade ut en nalle ur högen som såg arg ut berättade socialsekreterare att hon blev lite orolig och började fundera i vissa banor, när hon däremot frågade pojken om detta verkligen var en beskrivning av hans pappa sa pojken att det var det eftersom hans pappa var väldigt stor och lång och detta var den största nallen han kunde hitta. Med detta exempel menar hon att man hela tiden måste akta sig så att man inte jobbar utifrån att försöka bevisa en förförståelse och därmed missar vad som verkligen är riktigt i en situation. Här förklarar hon att det ibland kan vara lätt för en handläggare att dra slutsatsen att barnet skulle må sämst att bo hos den förälder som brister mest i omsorgen medan det kanske trots bristerna är just den föräldern som är den mest kärleksfulla och har bäst kontakt med barnet. Hon menar också att det många gånger är svårt att få ihop den formella biten av arbetet med den empatiska. Hon uttrycker detta på följande sätt:

När man tänker är det egentligen absurt det vi håller på med. Här ska vi jobba med objektivitet och rättsäkerhet i relationer, något som handlar om relationer, som i grunden är relationer.

Vi tolkar detta som ett uttryck för den motsägelsefulla roll socialsekreteraren har och som Jacobsson (2006) beskriver i sin avhandling. Socialsekreteraren har både förväntningar på sig att vara inkännande, stödjande och förstående samtidigt som hon eller han måste ta på sig en mer eller mindre paternalistisk roll för att kunna ta de beslut som krävs, och i detta hålla sig inom ett regelverk och förhålla sig till lagar, i citatet ovan kravet på likhet inför lagen. Även känslorna påverkar och gör det svårare att vara objektiv. Rådman 2 säger så här om känslor som påverkar arbetet:

Problemet är att man kanske inte alltid är medveten de tillfällen då man kanske inte lyckas hålla de egna känslorna borta. Känslor påverkar mer än åsikter och förnuft, lättare att rubbas i sin objektivitet om man blir känslomässigt berörd.

Rådman 2

Vidare menar han att de fall där man berörs starkast känslomässigt och där det är svårast att förhålla sig objektiv är fall som handlar om sexualbrott mot barn. Rådman 1 beskriver på liknande sätt känslöpåverkan:

Ibland när ett mål väcker mycket känslor påminner jag mig själv medvetet om vikten av att jag är objektiv. När barn far illa är det mer känsligt. Det gäller att vara opartisk.

Enligt den rättsliga logiken (Jacobsson 2006) har rådmännen främst lagarna och det rättsliga förfarandet att rätta sig efter och har inga formella krav på sig att inta en empatisk position i förhandlingarna. Som de tre rådmän vi pratat med uttryckt påverkas dock även denna yrkesgrupp känslomässigt av de situationer som presenteras i rättssalen. Den empatiska rollen för domstolens aktörer borde kanske välkomnas på samma sätt som den görs för socialsekreterare. Om den terapeutiska logiken finns i människornas medvetande men inte ges något formellt utrymme kan man fråga sig vad den känslomässiga påverkan blir av i sammanhanget. Om empatin däremot får ett större formellt utrymme även för den yrkesgrupp som i första hand representerar lagen kan den kanske användas mer konstruktivt i strävan mot barnets bästa. Enligt Jacobsson (2006) håller en sådan rollförändring redan på att ske, någonting som även rådman 3 poängterar när han säger att det även i rättssalen numera handlar mer om psykologi än juridik i fall som rör barn.

Sammanfattning:

De faktorer i arbetet som gör det enklare för intervjupersonerna att sträva mot ett objektivt förhållningssätt är främst tre saker; kommunikation med kollegor i olika form där feedback utbyts, avstämning med klienten under arbetets gång för att säkra att situationen har uppfattats korrekt och självrannsakan där man påminner sig själv om vad som är viktigt i arbetet. De faktorer som kan försvåra ett objektivt förhållningssätt är enligt intervjupersonerna bland annat den egna förförståelsen, den känslomässiga påverkan när det t.ex. gäller barn som far illa och omedvetenheten om det faktum att man faktiskt påverkas. En viss rollförändring håller på att ske i rättsalen där den terapeutiska logiken får mer utrymme än tidigare, någonting som borde gynna strävan mot barnets bästa.

4.7 Olika behandling

Något genomgående vi sett i svaren är som vi nämnt tidigare att de flesta av intervjupersonerna har resonerat kring hur olika personer blir bemötta på skilda sätt pga. skillnader som kan kopplas till klass, intellektuell förmåga och socioekonomisk ställning. Hur föräldrar till barn har förmåga att tala för sin sak, vad det än må vara, påpekar flera av intervjupersonerna kan göra stor skillnad i hur ärenden åtgärdas eller hur insatser tillämpas, därmed också hur barnen påverkas. Socialsekreterare 1 tar upp en fundering om detta:

Det beror också på hur föräldrarna klarar av att anföra sina frågor, hur verbala är de. Och barn som är i behov av särskilt stöd, har de en förälder som kan tala för sitt barn. Kanske kan det barnet få mycket mera hjälp och insatser från första början. Det vet man inte.

Socialsekreterare 1 tror därför att det finns skillnader i hur barn blir behandlade, och följer sedan upp resonemanget med att prata om att de barn som far illa oftast är barn till lågutbildade, för det mesta ensamstående föräldrar. De sociala resurserna, förmågan att driva sin sak och ”anföra sina frågor” som vissa föräldrar har, fattas hos många och kan avgöra vilka som får hjälp, hur snabbt, samt i vilken omfattning.

Socialsekreterare 1 menar att skilda förutsättningar hos föräldrarna kan få den effekten att vissa barn får stöd och insatser som de behöver mycket tack vare deras

föräldrars förmåga. Det kan även åt andra hållet bli så att barn till föräldrar som är socialt utsatta ”får” snabbare insatser, t.ex. när det gäller omhändertaganden. Socialsekreterare kan ha lättare för att ingripa i vissa familjer än andra, beroende på vilken typ av familj det är, inte nödvändigtvis beroende på hur allvarliga problemen är. En annan socialsekreterare är inne på ett liknande resonemang och menar att det eventuellt kan uppstå problem framförallt för mindre erfarna utredare när de möter föräldrar som är högutbildade och där det finns stora ekonomiska samt intellektuella resurser. Svårigheterna som socialsekreteraren pekar på är att det kan vara svårt att bedöma barn från en sådan miljö på samma sätt som i en ”socialt utslagen familj”. Vidare säger socialsekreterare att det viktiga i detta är att se till att förhållningssättet och deras bemötande ska vara lika oavsett samhällsklass, att göra det är inte alltid lätt, och det som kan vara jobbigt att hantera är just när de möter föräldrar med en viss intellektuell kapacitet.

På ett annat sätt uppger socialsekreterare 6 att samma fenomen kan göra att socialtjänsten låter bli att göra vissa saker i ärenden på grund av att de har att göra med välutbildade föräldrar:

Är man [föräldrarna] väldigt mycket så att man ifrågasätter allt, överklagar allt och anmäler allt så tänker jag att vi låter det vara för vi gör det inte bättre [...] man kalkylerar med det motståndet man kommer få i länsrätten till exempel, och sannolikhet att man kommer att lyckas [...]

Det kan enligt socialsekreteraren därmed vara saker som egentligen inte borde spela någon roll som avgör hur olika ärenden åtgärdas, att t ex ett barn inte omhändertas lika snabbt för att barnets förälder har ett yrke med högre status. Socialsekreterare säger att ”ibland tror jag det är lättare att sätta ner foten i till exempel missbruksfamiljer”, och att de värderingar som den enskilde utredaren har spelar en stor roll. När socialsekreterare säger att de kan låta bli att ingripa för att man har att göra med föräldrar som är väldigt ifrågasättande, som ger ett väldigt motstånd, menar hon dock inte att man som utredare struntar i att gå vidare i ett ärende för att man är rädd för att förlora fallet eller bevisas ha fel. Det socialsekreterare 6 snarare vill förmedla är att den konflikt som i dessa fall kan uppstå mellan föräldrarna och socialtjänsten blir för komplicerad och stressande för barnet och därmed görs situationen sämre istället för bättre.

Vidare diskuterar en av rådmännen också skillnader i social status:

[...] blir det verkligen lika om vi har en välutbildad vit medelklasspappa och andra sidan nomadiserad zigenare, dåligt utbildad, knappt talande svenska. Blir det verkligen samma tillämpning på de två? Det går nog lätt att hitta angreppspunkter där tror jag.

Rådman 3

Flera av svaren vi fått handlar om subjektiva värderingar, som de rådmännen här tar upp, och hur de ska undvikas. Man försöker komma ifrån, och vara medveten om, just det som Palm (1994) säger om att vi omedvetet söker bekräfta våra fördomar genom att tolka t.ex. människor efter vilka egenskaper vi från början tror att de har. Vilket kan leda till felaktiga slutsatser enligt Cullberg (2003). Som flera av våra intervjupersoner tagit upp finns en risk i detta när man t.ex. möter människor från olika samhällsklasser. Att det man ser från början, eller på ytan, är det som påverkar hur man som utredare tar in ny information.

Sammanfattning:

Flera av socialsekreterarna medgav snabbt att flera faktorer ofta har stor inverkan på hur ärenden behandlas och insatser genomförs. Faktorer som har att göra med hur de som utredare ser på föräldrarna, vilken position föräldrarna har i samhället och vilka resurser de har. T ex talade flera av våra intervjupersoner om hur föräldrars förmåga att hävda sig intellektuellt gentemot socialtjänsten kan avgöra vad som sker i ett ärende. En annan aspekt var att personliga värderingar ofta kan spela en stor roll, utredarens förutfattade meningar om föräldrarna kan i sin tur påverka vad som händer med barnen.

4.8 Vikten av ett objektiva förhållningssätt

På frågan om vikten av ha ett objektiva förhållningssätt och vilka konsekvenser avsaknaden av ett sådant kan få i arbetet har vi fått flera sorters svar. Skillnaderna kan möjligen ha berott en del på vilka arbetsuppgifter intervjupersonerna har. Två huvudsakliga resonemang som vi sett återkomma i våra intervjuer är för det första den oro som finns för att det arbete eller den utredning som gjorts inte ska hålla vid en närmare granskning, alltså en oro för juridiska misslyckanden, samt dess konsekvenser. Detta sker när utredningen inte gjorts på ett tillfredställande sätt och

underkänns vid högre instanser. Det andra återkommande resonemanget handlar om en rädsla för vad som kan hända med de barn som är berörda av utredningen. Om arbetet bakom ett beslut är för dåligt eller felaktigt underbyggt kan beslut tas som baserats på allt för subjektiva värderingar hos den enskilde utredaren. Ofta innebär ett beslut ett stort ingrepp i barnens liv. Något som ett par av de socialsekreterare vi pratade med kom in på var hur en utredning kunde vridas åt ett visst håll genom de beslut utredaren tar i sitt arbete. Vid negativa, inskränkande beslut, när det är uppenbart att det finns någon form av problem kan utredaren för att få till den förändring som han/hon anser behövas välja att utesluta vissa positiva saker t ex hos föräldrarna till ett barn som eventuellt ska omhändertas. Egenskaper och annat som finns och som skulle kunna vara en bra grund för vidare arbete med familjen lämnas ute, ibland utan att utredaren har den intentionen, men även mer medvetet. Detta för att se till att de som utredare har så starka argument som möjligt för det de vill ska göras. I detta ligger en fara anser intervjupersonerna, utredningar görs inte på ett sätt där allas åsikter och perspektiv får lika stort utrymme eller behandlas lika.

Det vi tagit upp i det föregående stycket går att kopplas till det socialsekreterare 1 säger om varför det är viktigt att vara objektiv i arbetet, att objektivitet är en "rättsäkerhetsfråga för den enskilda individen naturligtvis". Om man har varit objektiv och opartisk går det lättare att vara tydlig i det beslut som tas, förhållandet mellan de berörda parterna och socialtjänsten kan fortfarande vara positiv om det går att visa att man sett till alla aspekter och lyssnat på samtliga inblandade. Även för socialsekreterare 6 handlar det i slutändan om en rättsäkerhetsfråga att förhålla sig objektiv, att inte låta personliga värderingar färga arbetet. En av de rådmän vi intervjuade (2) hade en kort och koncis förklaring av hur han ser på objektivitet:

Objektivitet hos beslutsfattarna är viktigt därför att de olika parterna är subjektiva, alla parter förväntar sig olika saker, parterna är inte objektiva, därför måste vi vara det.

4.9 Konsekvenser av bristande objektivitet

Det socialsekreterare 1 vill göra gällande i sitt resonemang är att om det görs utredningar där vissa parter lämnas utanför eller arbetet snedvrids till fördel för

någon kan det få stora konsekvenser då det första grundläggande utredningsarbetet ligger till grund för vidare insatser. Viktigt är också arbetet med de inblandade parterna för tilltron till utredarens beslut. Socialsekreterare 6 menar att konsekvenserna av att inte vara objektiv kan bli ”väldigt förödande”, och säger vidare om utredningsarbetet något som hör ihop med det flera av våra intervjupersoner tagit upp:

[...] man har sin förutfattade mening och redan bestämt sig att en missbrukare kan aldrig få ha sitt barn, och då så har man bestämt sig och då tänker jag att det inte blir så hög kvalité på utredningen för då har man ju inte objektivt samlat in liksom utan att man har låst sig vid, att man är insats innan man har börjat med utredningen [...]

Det socialsekreteraren tar upp går att känna igen i Fiske & Taylors teori om hur vi när vi möter en ny människa med vissa egenskaper utan att tänka tillskriver denna människa fler egenskaper och drar slutsatser utifrån den kategori vi placerat människan i, och det schema som bestämmer var vi placerar personen påverkar hur vi i fortsättningen tolkar och behandlar denne (1991). Ett liknande resonemang har socialsekreterare 5 som tar upp det hon ser som viktigast, att beslut är byggda på ”saklig grund”, och tar upp som konsekvens av detta att det kan falla vid en ny prövning, alltså en oro för att det juridiskt inte ska hålla.

Socialsekreterare 2 menar att som utredare har man väldigt stor makt, det man väljer att skriva eller ta med blir grunden för ett beslut, ett beslut som kraftigt kan påverka en familj. Och hon uttrycker en viss oro över hur den utredningen kan påverka hur barnen mår och hur det kan förändra deras situation. Om utredningen inte sköts på ett objektivt sätt kan det få stora konsekvenser. Men hon lutar sig lite mot att det finns chanser att överklaga beslut, att parterna har egna företrädare och advokater som får säga sitt, därför hänger inte allt på just deras åsikt som utredare. Även att granskning går att begära om någon anser att arbetet inte varit objektivt eller opartiskt. Socialsekreterare 2 tar även upp ett exempel om problem vid utredningar gällande LVU, där hon säger att det är lätt att stärka sin egen uppfattning genom att inte ta med vissa aspekter när det gäller föräldrarnas förmåga:

[...] då försöker man lyfta fram att de här barnen har det inte bra. Ja man tar ställning, och det ska man göra på ett sätt, men det finns en liten fara med det kan jag tycka, det blir inte en objektiv utredning.

I sitt svar framhåller socialsekreterare 3 främst två saker, det första är att om det märks att hennes arbete varit alltför subjektivt kan hennes trovärdighet komma att angripas om hon kallas till att vittna i rättslig instans, och då förlorar hon även trovärdigheten i den utredning hon gjort, vilket kan leda till ett domslut tvärt emot det hon anförde, trots att det kanske är det bästa för barnet. Vidare säger socialsekreterare 3:

Och det andra, som nästan är ännu värre, är om jag har en subjektiv bedömning men lyckas framställa den som objektiv och det drabbar barnet. Och det är i de sammanhangen jag tror att socialtjänsten har fått dåligt rykte, det finns en del ärenden där det har blivit så där man gått utifrån sin förförståelse och gjort bedömningar som sen visat sig vara käpprätt åt skogen.

Rådman 3 uttryckte, och som hör ihop med det vi varit inne på tidigare, vad han tror konsekvenserna kan bli om man inte förhåller sig objektiv vid beslut som gäller barn och unga: ”Ja med tvekan för att bandspelaren är på, alltså kan jag säga, det kan gå åt helvete.” Risker menar rådmannen är att beslut tas som är radikalt fel och leder till att barn far illa. Han pratar även om hur erfarenhet spelar stor roll i arbetet, att man efter hand blir mer och mer skeptisk till sina värderingar och sitt eget förhållningssätt. Man kontrollerar hela tiden sig själv och ”så småningom begriper man hur lite man begriper”. I arbetet blir man enligt rådmannen allt mer medveten om sina brister och sina möjligheter att vara objektiv, och ju mer medveten man är om detta desto lättare kan man närma sig ett objektivt förhållningssätt. Detta känns igen i Palms (1994) förklaring om hur vi kan vara omedvetna om hur mycket vi känner till om våra tankemönster.

Sammanfattning:

Återkommande svar handlade om hur utredningar lätt blir påverkade av vad utredaren tidigt bildar sig för uppfattning av hur ärendet ska sluta, t ex att information hämtas in som förstärker en redan befintlig slutsats utan att man har tittat på alla fakta. Konsekvenserna kan enligt flera av våra intervjupersoner bli allvarliga om sådana misstag begås. Flera av svaren vi fått handlar även om att vara medveten om att detta kan skapa felaktiga arbetsunderlag, att hela tiden ha i tanken att det är lätt att göra subjektiva bedömningar och på så sätt minimera riskerna att just det ska ske. Viktigt är också att kunna se på hur man själv påverkas av olika parter, något som

enligt intervjupersonerna ofta är ett förhållningssätt man lär sig genom erfarenhet arbetet.

4.10 Barnets bästa

Precis som begreppet objektivitet började vi vårt sista avsnitt i frågemallen med att be intervjupersonerna definiera begreppet barnets bästa. Eftersom det är ett självklart begrepp inom socialt arbete men samtidigt står ganska fritt att tolka inom lagens ramar tyckte vi det var intressant att veta vad begreppet innebar för de olika intervjupersonerna. Intervjupersonernas definitioner går till stor del helt i linje med lagtexten och det som inte går att finna specifikt i lagen får i många fall räknas som underförstådd praxis. Intressant är dock att de flesta av intervjupersonerna även här valt olika bitar att betona. 5 kap 1 § i SoL säger att socialtjänsten ska verka för att barn och unga växer upp under trygga förhållanden, vilket är ungefär vad socialsekreterare 5 tar upp i sin definition när hon säger att barnets bästa är ett tryggt barn. Även socialsekreterare 3 betonar vikten av trygghet och talar vidare om barnets möjlighet att kunna utvecklas, en nästan exakt återgivning av nämnda paragraf.

I 3 kap 5 § SoL kan man läsa om vikten av att klarlägga barnets vilja, någonting socialsekreterare 1 betonar när hon säger att barnets uppfattning ska förenas med kunskap och forskning. (Norstrom & Thunved, 2005). I propositionen till den nuvarande föräldrabalken står det att barnets intressen ska gå före förälder eller fostrare, framhållet av rådmann 1 och socialsekreterare 2 som båda två säger just detta. Socialsekreterare 6 tar i sin tur upp vikten av att se till det individuella barnet och inte barn generellt, vilket påminner om vad både rådmann 3 och socialsekreterare 3 varit inne på tidigare om att vi ofta tror vi vet vad som är bäst för barn utifrån en generell förståelse och beslutar därmed därefter utan att titta närmare på de individuella behoven.

På frågan om det går att sammanföra fokus på barnets bästa med objektivitetskravet och hur dessa två regler förhåller sig till varandra fick vi en återigen en del ganska skilda svar men generellt kan man se att alla var positivt inställda till principen om barnets

bästa och inte hade några direkta svårigheter med att förena principen med objektivitetsfrågan. Rådman 2 förklarar förhållandet på följande sätt:

Med barnets bästa i fokus byter objektiviteten centrum. Kärnan man utgår ifrån ligger på den ena parten, barnet, i stället för mitt emellan båda parter. Utifrån denna kärna är man ändå objektiv.

Socialsekreterare 2 menar att man delvis redan valt sida när man utgår från barnets bästa och att man i den meningen inte är helt objektiv men att man kanske inte ska det. Det farliga är, menar hon, är om man tror att man jobbar helt objektivt, man måste vara medveten om den sida man valt. Att man valt barnets sida betyder dock inte att man gör som barnet säger, poängterar hon. Om man tittar på Nationalencyklopedins begreppsförklaringar betyder objektivitet bland annat opartiskhet som i sin tur betyder att man inte gynnar eller missgynnar någon part. Även flera av intervjupersonerna använde ordet opartisk i sina definitioner. Eftersom barnet faktiskt gynnas i svensk lag har socialsekreterare 2 rätt i att objektiviteten i den meningen frångås.

Socialsekreterare 5 säger följande:

Det är ju klart att man kan vara objektiv och samtidigt främja barnets bästa. För att främja barnets bästa måste jag ju vara objektiv.

Här menar socialsek 5 att för att kunna komma fram till det som verkligen är bästa för barnet är det viktigt att man tagit in alla aspekter med öppna ögon. Socialsekreterare 4 tycker att det hjälper att man har mer fokus på en part, d.v.s. Hon menar att ju synligare barnet blir desto lättare blir arbetet. Socialsekreterare 3 menar i sin tur att fokus på barnet delvis även gör arbetet med föräldrarna enklare eftersom det faktiskt handlar om vad som är optimalt för barnet och inte ett slags rättvisetänkande mellan föräldrarna som det lätt skulle bli annars. Socialsekreterare 5:s uttalande motsäger delvis socialsekreterare 2:s utsaga. Som vi ser det beror dock detta på hur de båda resonerar kring begreppet barnets bästa. I socialsekreterare 5:s uttalande blir barnets bästa mer ett mål som nås efter en mellan övriga parter opartisk utredning medan barnets bästa för socialsekreterare 2 blir mer ett tillvägagångssätt. Detta är ett sådant tillfälle där vi tror att intervjupersonerna förmodligen skulle instämma i varandras resonemang trots de till

synes stora olikheterna. Det är alltså, tror vi, många gånger modifikationer av begreppen och inte skillnader i ståndpunkter som leder till skillnader i uttalanden.

5 Jämförelse med tidigare forskning

5.1 Objektivitet

Intervjupersonernas inledande definitioner av begreppet objektivitet liknar varandra, även om en utveckling av begreppet objektivitet visar på vissa olikheter. Det ord som förekommer flest gånger i de korta definitionerna är opartiskhet, samma begrepp som Göran Hermerén (Forsberg, 2005) använder sig av i sin definition tillsammans med ”saklig korrekthet”, vars innebörd stämmer ganska bra med socialsekreterare 3:s kommentar att den information som tas in och skrivs ner inte får förändras på vägen från källan. Socialsekreterare 2 och 5 talar om frihet från egna värderingar, någonting som även Lars Bergström gör när han menar att det är möjligt att uppnå värderingsfria resultat trots att värderingar förekommer vid arbetet som föregår resultatet. (Forsberg, 2005). På en punkt skiljer sig dock intervjupersonernas resonemang kring värderingar från Bergströms. Bergström talar enligt Forsberg (2006) om ett värderingsfritt resultat som någonting eftersträvansvärt medan flera av intervjupersonerna i vår studie lägger värderingsfrihetens vikt vid själva underlaget för resultatet och anser att värderingar måste ingå i själva beslutet eftersom en personlig bedömning utifrån profession och kunskap ska göras. Motsägelserna här kan bero på vad som läggs i begreppet egna värderingar, är de av den professionella eller den ovidkommande typen? Faktum kvarstår dock att de båda resonemangen skiljer sig åt. Rådman 2 är inne på Gunnar Myrdals (Forsberg 2006) resonemang om medvetenhet när han menar att problemet med ett objektivt förhållningssätt ofta är att man är omedveten om vad man påverkas av. Myrdal menade att ett synliggörande av värderingar kan hjälpa oss att nå objektivitet.

Den kognitiva forskningens rötter går långt tillbaka (Palm, 1994). Den mest populära inriktningen idag är den konstruktivistiska, även nämnd av Forsberg (2005), som innebär att varje individ skapar sin egen verklighet. Denna syn på människans medvetande var flera av intervjupersonerna inne på när de resonerade kring möjligheten av att vara objektiv. Socialsekreterare 4 nämner i sin definition av begreppet objektivitet att hon inte tror att tillståndet ens existerar utan att allt är subjektivt. Forsberg (2005) nämner även den socialkonstruktivistiska synen på verkligheten, vilken innebär att människor i form av grupper skapar en gemensam verklighet. Detta kan jämföras med

några av de påverkansfaktorer som tas upp av socialsekreterare 6. Hon talar om påverkan av vad som ”ligger i tiden” och tänker då särskilt på forskningsresultatens betydelse för socialt arbete genom det sätt på vilket de anammas i arbetet. Detta kan ses som en slags realitet som utvecklats mellan människor enligt den socialkonstruktionistiska teorin.

Jacobssons (2006) resonemang om skillnaden mellan den terapeutiska och rättsliga logiken känns igen i rådmann 1 och rådmann 2 diskussion om skillnaden mellan rådmäns och socialsekreterares arbetsförhållande. Rådmännen spekulerade i att deras arbete delvis var lättare i frågan om påverkan eftersom förhållandena ofta är mer ”städade” i en rättssal än under de möten som sker under en utredning. De menade att det därför är lättare att hålla olika påverkansfaktorer ifrån sig. Jacobsson talar om att de som arbetar vid domstolen har en institutionell arbetsroll som går ut på att följa regelverket strikt medan socialarbetaren har en mer komplex roll där empati och stöd ska kombineras med lagar och regler. En tydligt empatisk och stödjande roll krävs alltså inte på samma sätt av rådmännens yrkesroll och utsätts kanske som rådmann 2 säger inte lika mycket för stark påverkan från de inblandade. Jacobsson menar även att det kan uppstå spänningar mellan dessa två yrkesgrupper på grund av deras olika fokus, någonting som både rådmann 1 och 2 gemensamt och socialsekreterare 2 separat tog upp. Rådmännen upplevde att socialsekreterarna inte riktigt vågade lita på deras kompetens vid LVU-mål och därför inte lade fram hela bilden av ett fall, alltså både positivt och negativt, utan betonade det negativa i ett barn situation för att vara säkra på att få önskvärd utgång. Socialsekreterare 2 i sin tur sa precis samma sak, att man ofta var så mån om att en utredning skulle ge önskat resultat att man valde att betona de bitar som talade för just det resultatet. Socialsekreteraren såg detta som en brist i det önskvärda objektiva förhållningssättet. Här kanske den rollförändring av logiken i rättssalen som håller på att ge även de domstolsanställda en mer terapeutisk logik göra att yrkesgruppernas fokus blir mer lika varandra och eventuella spänningar minskar (Jacobsson, 2006).

5.2 Likhet inför lagen

Det intervjupersonerna tar upp om hur personliga värderingar kan spela en stor roll i behandlingen av olika personer i ett ärende känns väl igen i den forskning Diesen (2005) presenterar i sin bok *Likhet inför lagen*. Diesen tar upp just samhällsklass som en vanlig påverkansfaktor, någonting våra intervjupersoner återkommande har nämnt. Samma resonemang Diesen har om hur mänskliga faktorer är omöjliga att bortse ifrån har kommit fram i de flesta av våra intervjuer. Att misstag begås p.g.a. subjektiva värderingar verkade delvis accepterat bland våra intervjupersoner trots att många uttryckte oro över hur barn kunde bli drabbade. Det fanns någon slags outtalad konsensus, som Diesen även hävdar, om att någon verklig likhet inför lagen inte existerar. Trots att Diesens undersökning handlar om processrättsliga frågor känns resonemangen igen i svaren hos de socialsekreterare vi talat med, alltså att vi inte kan behandla människor likadant även om den juridiska och etiska grund vilken arbetet baserar sig på har de kraven. När det gällde socialsekreterarna fick vi känslan att detta problem till stor del kan vägas upp genom den goda vilja som finns hos dem att göra det som är bäst för barnet t.ex. att de själva är ett arbetsverktyg som spelar en stor roll och att det juridiska inte styr allt. En intressant koppling till Diesens undersökning är att han använder ett exempel där han hävdar att en läkare och en narkoman inte kommer att bemötas lika vid samma typer av fall. En av de socialsekreterare vi intervjuade sa nästan detsamma att arbetet med en amfetaminist och en advokat kan ge skilda resultat när det gäller åtgärder. Tyvärr är en logisk följd av detta att barnen som är inblandade i fallen indirekt blir drabbade p.g.a. skillnader i hur man behandlar de vuxna, skillnader i hur tungt de vuxnas ord väger i utredningar.

6 Diskussion

Efter att ha studerat litteratur och lagtext och pratat med våra intervjupersoner har vi funnit två olika definitioner av begreppet objektivitet i socialt arbete. Den ena är ett slags idealiskt tillstånd av fullständig rättvisa och opartiskhet, ett tillstånd ingen av intervjupersonerna trodde det var möjligt att uppnå, det andra är så långt det är mänskligt möjligt att vara opartisk, en gräns många av intervjupersonerna utgick ifrån när de talade om objektivitet. Den enda av intervjupersonerna som hävdade att det var möjligt att vara objektiv i arbetet satte uttryckligen gränsen vid mänsklig förmåga och inte vid ett utopiskt idealtillstånd. Utifrån dessa två samlade definitioner och intervjupersonernas egna ord kan vi konstatera att nästan alla trodde på möjligheten att komma långt i strävan efter objektivitet men inte på möjligheten att nå ända fram. Det finns alltså ett teoretiskt och ett praktiskt ideal. Vi är medvetna om oklarheterna i dessa två definitioner eftersom gränsen för vad som är ideal och vad som är mänskligt möjligt inte är självklar utan förmodligen skulle placeras något olika på en skala, beroende på vilka krav intervjupersonerna har på sitt eget förhållningssätt. Dessa två definitioner är ändå det närmaste vi kan komma en uppdelning av resonemangen.

Flera av intervjupersonerna talade om objektiviteten mer som en startpunkt och en strävan än ett mål. Någon använde ordet attityd och menade att det är någonting som finns med hela vägen, inte någonting man plötsligt uppnår. En av intervjupersonerna gick så långt att hon hävdade att objektiviteten inte fanns överhuvudtaget. Svårt här är att veta om hon menade att det kan räknas som objektivitet först när det nått sitt idealtillstånd eller om hon menade att det inte heller går att nå det så kallade mänskliga idealet eller själva attityden. Vår gissning är att hon syftade på ett utopiskt tillstånd eftersom hon senare talar om vad man kan göra i strävan mot opartiskhet. Objektivitet är alltså även för henne mer ett sätt att jobba än ett mål att nå.

Med tanke på den i juridiska sammanhang betonade objektivitetsprincipen fann vi det intressant att begreppet objektivitet i stort sett inte användes alls på de arbetsplatser vi besökte. I stället användes andra begrepp så som saklighet och opartiskhet. Objektivitet som begrepp verkade vara någonting outtalat och *teoretiskt* medan man i *praktiken* använde sig av ord som har en mer konkret innebörd och är lättare för olika

personer att relatera till. I många fall verkade arbetsplatserna helt sakna precisa begrepp för objektiviteten, i stället använde man vardagliga formuleringar som kopplades till varje fall, t.ex. frågan om varje part blivit hörd lika mycket i en viss situation. Tydligt är att teori och praktik är vitt skilda. För det första används olika begrepp, för det andra verkar den i lagen teoretiska beskrivningen av vad som gäller vid juridiska beslut som gäller barn och unga ha en lite annan innebörd i praktiken. Ett praktiskt sätt att tolka teorin har utarbetats eftersom alla verkar vara överens om att de teoretiska kraven är ouppnåeliga. Vi förstår denna praktiska uttalande tolkning som en överenskommelse att nå så långt man kan. Att sträva mot målet även om det aldrig helt kan nås. Det vi kan se som ändå delvis binder teori och praktik samman är den typ av riktlinjer som t.ex. utarbetats av SSR för socionomer. Det är en delvis teoretisk förordning men med utrymme för praktiska svårigheter och dilemman och är därmed lättare att applicera på det vardagliga arbetet.

Någonting som överraskade oss i samtalen var den genomgående ärligheten i vad som gör arbetet med utsatta människor svårt och vad som påverkar förhållningssättet. Det hade varit enkelt för intervjupersonerna att enbart ta upp mer allmänna påverkansfaktorer så som media och samhällsattityder. Både rådmännen och socialsekreterarna tog dock upp sådan som vi ser som mindre legitima påverkansfaktorer, t.ex. klientens sätt att formulera sig. Flera personer tog upp samma typer av exempel, två tog till och med upp samma etniska minoritetsgrupp och menade att det finns mycket förförståelse kring just denna grupp som egentligen inte borde påverka. I diskussionerna om vad som kan ske om dessa påverkansfaktorer tar för stor plats var våra intervjupersoner även där mycket ärliga i sina svar, t.ex. att det är lätt att man som utredare hämtar in information som förstärker en tidig föreställning av vad som borde hända i ett visst ärende. Här menar intervjupersonerna alltså att barnet i slutändan kan bli drabbat av de ovidkommande påverkansfaktorerna och för tidigt draga slutsatser. Vi ser denna ärlighet som någonting positivt eftersom en så pass hög medvetenhet om olika svårigheter borde göra det lättare för socialarbetarna att hantera dem, någonting som faktiskt visar sig i de utarbetade system de olika arbetsplatserna verkar ha för att säkra ett objektiva förhållningssätt.

Principen om barnets bästa ställd mot objektivitetskravet var den fråga som gav oss mest varierade svar. Många resonerade högt innan de kom fram till ett svar medan andra hade en bestämd uppfattning klar för sig. Vi tror egentligen inte att åsikterna hos intervjupersonerna skiljer sig så mycket som det verkar i deras svar. Eftersom utgångspunkterna i svaren kan vara så olika med samma grund har vi en känsla av att många skulle instämma i varandras utsagor. Det är dock intressant att se att intervjupersonerna har så pass olika utgångspunkter när de pratar om att förena dessa två begrepp, någon pratar om att man väljer sida och därför delvis frångår objektiviteten medan någon menar att man för att kunna se barnets bästa måste förhålla sig objektiv i utredningen.

Socialarbetares och rådmäns yrkesroller i förhållande till varandra och till de beslut som tas var någonting vi stötte på flera gånger i vår studie, både i teori och i empiri. Vi finner det intressant att en av rådmännen beskrev just det fenomen vi läst om i Jacobssons avhandling om en rollförändring hos de domstolsanställda. Även de spänningar mellan yrkesrollerna Jacobsson nämner beskrevs av intervjupersonerna. Kan det vara som Jacobsson beskriver att vi är på väg mot en synkronisering av socialarbetarens och de domstolsanställdas förhållningssätt? Betyder detta i så fall att samarbetet mellan yrkesgrupperna kommer att underlättas till förmån för barnets bästa eller betyder det kanske att rätts säkerheten kommer att försämrats om det rättsliga förfarandets korrekthet får lämna plats för den terapeutiska logiken?

Eftersom det är så pass abstrakta begrepp det handlar om tror vi det är vanskligt att hävda några exakta slutsatser utifrån intervjupersonernas resonemang. Trots ett försök att bena ut begreppet och dess olika betydelser har vi funnit det mycket svårt att verkligen veta precis vilken av alla definitioner som finns en persons uttalande stämmer in på. Klart är att det finns likheter men även skillnader i olika personers uppfattningar. Skulle rätts säkerheten inom domstolsväsende och socialt arbete ytterligare kunna stärkas genom en ansträngning att finna en mer gemensam referensram för objektivitet i arbetet? Är det överhuvudtaget möjligt att nå en sådan samstämmighet inför ett så pass abstrakt begrepp? Vi tycker oss trots svårigheterna i att kategorisera definitioner och utsagor ha kunnat se en tydlig bild av hur resonemangen går på de olika arbetsplatserna och i vilken mån och form frågan om objektivitet i arbetet får plats.

Källförteckning

Litteratur

Cullberg J. (2003) *Dynamisk psykiatri*, Finland; WS Bookwell

Diesen, C (2005) ”Processrättsligt perspektiv – om positiv och negativ särbehandling i straffprocessen i Diesen, C, Lernestedt, C, Lindholm, T, Pettersson, T (2005) *Likhet inför lagen*. Stockholm; Natur och kultur

Egidius H. (1995) *Termllexikon i psykologi, pedagogik och psykoterapi*, Lund; Studentlitteratur

Ewerlöf, Göran och Sverne, Tor (1999) *Barnets bästa – Om föräldrars och samhällets ansvar*, fjärde upplagan, Stockholm: Nordstedts tryckeri

Fiske & Taylor (1991) *Social cognition*, USA; McGraw-Hill Inc.

Györki I, Malmström S & Sjögren P.A. (2002) *Bonniers ordbok (åttonde upplagan, andra tryckningen)* Stockholm; Albert Bonniers förlag AB

Holme M. och Solvang B.K. (1997) *Forskningsmetodik – om kvalitativa och kvantitativa metoder*, Lund; Studentlitteratur

Jacobsson M. (2006) *Terapeutens rätt – rättslig och terapeutisk logik i domstolsförhandlingar*, Umeå Universitet; Print och media

Palm A (1994) *Kognitivt förhållningssätt*, Stockholm; Natur och kultur

Juhela P. ”Tankar – idéer – drömmar” i: Palm A (1994) *Kognitivt förhållningssätt*, Stockholm; Natur och kultur

Palm U. (1994) ”Den kognitiva terapin och forskningen” i Palm A. (1994) *Kognitivt förhållningssätt*, Stockholm; Natur och kultur

May T. (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*, Lund; Studentlitteratur

Norström, Carl och Thunved, Anders (2005) *Nya sociallagarna – artonde upplagan*, Stockholm: Nordstedts Juridik AB

Petersson G. (2003) ”Med hänsyn till barnets vilja? Socialtjänstens barnperspektiv och den nya välfärdsstatens villkor” i: Sandin B och Halldén G. (red.) (2003) *Barnets bästa - en antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*, Stockholm; Brutus Östlings bokförlag.

Sveriges Rikes Lag (2006) Norstedts juridik AB; Stockholm

Thurén T (1991) *Vetenskapsteori för nybörjare*, Stockholm; Liber AB

Internet

<http://www.ne.se> (Nationalencyklopedin, sökord: objektivitetsprincipen, objektivitet, rättssäkerhet, likhet inför lagen, opartisk, saklig)

<http://www.riksdagen.se> (sökord: regeringsformen)

<http://www.regeringen.se> (Prop 1996/97:124)

<http://www.wikipedia.org> (illustration för Joharis fönster)

http://www.akademssr.se/pls/portal/docs/PAGE/AKADEMSSR/DIV_MATERIAL/MATERIAL_PDF/MATERIAL2/YRKESETISKA%20RIKTLINJER.PDF (Yrkesetiska riktlinjer för socionomer, utarbetat av SSR: s etiska råd 1997)

<http://www.bo.se/Adfinity.aspx?pageid=5030> (Rapport om Barnets Bästa, barnombudsmannen, br2005:06)

Övriga källor

UD INFO *Konventionen om barnets rättigheter*. (2006). Regeringskansliet, Stockholm; Norstedts.

Intervjupersoner

Knut Norrman, Tingsrätten, rådman

Mikael Ohlsson, länsrätten, rådman

Peder Liljeqvist, länsrätten, rådman

Karin Tornquist, enhetschef, ungdom och familj

Petra West Stenkvisst, socialsekreterare, råd- och stödenheten

Karin Lundborg, socialsekreterare, barn och ungdom

Lena Källkvist, socialsekreterare, familjerätten

Lena Bengtsson, socialsekreterare, familjerätten

Karin Osbeck, avdelningschef ungdom och familj

Bilaga 1 - Intervjumall

Objektivitet vid juridiska beslut som rör barn och unga

Våra namn är Erik Berglund och Kristina Nordström och vi går vårt sista år på socionomprogrammet vid Lunds universitet. Vi håller just nu på att skriva vår C-uppsats som handlar om just objektivitet vid juridiska beslut som rör barn och unga. Vi tänker i uppsatsen ställa lagens krav på likhet inför lagen mot psykologisk teori som menar att vi tolkar vår omvärld väldigt subjektivt. Till detta kommer vi att utföra ett antal intervjuer där vi undersöker hur tjänstemän på olika arbetsplatser aktuella för ämnet ställer sig till objektivitetsfrågan och principen om barnets bästa. Slutligen kommer vi att sammanställa resultatet och Ni är givetvis välkomna att ta del av det!

På följande blad kan Ni se de intervjufrågor vi kommer att utgå ifrån (med reservation för eventuella ändringar). Intervjun är tänkt som ett samtal där vi även är öppna för andra infallsvinklar än de vi valt att betona. För att kunna lägga mer fokus på samtalet kommer vi att spela in intervjun på band, det inspelade materialet tar endast vi två del av och kommer efter uppsatsens slutförande att förstöras.

Om det finns flera personer på Er arbetsplats som skulle kunna tänka sig att ställa upp på en intervju är vi väldigt tacksamma. Vi kan nås på följande nummer:

Erik Berglund
Kristina Nordström

Väl mött!

Intervjumall:

Introduktion

Namn (källhänvisning?) -befattning – arbetsuppgifter

Objektivitet

Vad innebär begreppet objektivitet för Dig?

Hur tror Du vi påverkas i våra möjligheter att vara objektiva? (Exempelvis av arbetsplatsklimat, media och samhällsattityder)

Kan man vara helt objektiv i en bedömning?

Vad innebär för Dig begreppet 'likhet inför lagen'?

Arbetsplatsen

Vilka typer av beslut tas på Din arbetsplats som rör barn och unga?

Vilka intressenter är delaktiga i den process som leder fram till beslutet?

Vilka lagar eller lagrum är centrala i ditt arbete i processer som gäller barn och unga?
Vad säger dessa?

Är det viktigt att förhålla sig objektiv i en utredning eller ett beslut? Varför är det i så fall viktigt?

Tänker Du på något särskilt sätt för att försöka förhålla Dig objektiv i ett beslut eller en utredning?

Vilka svårigheter finns det med objektivitet i Ditt arbete? (Gärna exempel)

Finns det någonting på arbetsplatsen eller i arbetet som underlättar strävan mot ett objektivt förhållningssätt? (Gärna exempel)

Upplever Du att objektivitetsfrågan är något som brukar diskuteras eller lyftas fram på Din arbetsplats?

Upplever eller tror Du att det finns en skillnad i hur olika barn i samma situation behandlas? (Både på Din arbetsplats och i allmänhet)

Upplever Du att det finns svårigheter med att uppnå likhet inför lagen?

Barnets bästa

Hur skulle Du definiera uttrycket barnets bästa?

Hur förhåller du dig till principen om barnets bästa?

Hur går principen om barnets bästa ihop med objektivitetsfrågan? Kan man vara objektiv och samtidigt främja barnets bästa?

Påverkar vikten av att skydda barnet i en utredning eller mot inblandning i en rättsprocess möjligheten att vara objektiv?

Hur avgör man vilket som är barnets bästa när barnets vilja skiljer sig från föräldrarnas?